

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ПОЛТАВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА»
Факультет фізичної культури та спорту
Кафедра фізичної культури та спорту

МАРЧЕНКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ

**МОДЕЛЮВАННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРАВЦІВ
МОЛОДІЖНИХ КОМАНД ІЗ ФУТЗАЛУ**

Кваліфікаційна робота
зі спеціальності 017 «Фізична культура і спорт»

Керівник: Жалій Р.В., к.п.н.,
доцент кафедри фізичної
культури та спорту

Рецензент: Ходирев С. Л.,
Заслужений тренер України
з футболу

Полтава 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ФУТЗАЛІ.....	7
1.1. Сучасні тенденції техніко-тактичної діяльності гравців команд. у футзалі	7
1.2. Мета і завдання загальної і спеціальної підготовки та принципи навчання спортсменів технічним діям у футзалі.....	10
1.3. Особливості техніко-тактичної підготовки гравців команд у футзалі	22
1.4. Засади педагогічного контролю за техніко-тактичною діяльністю футболістів	26
Висновки за розділом 1.....	35
РОЗДІЛ II. МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	39
2.1. Методи дослідження	39
2.1.1. Аналіз науково-методичної літератури, контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів	39
2.1.2. Педагогічне спостереження за тренувально-змагальною діяльністю спортсменів	40
2.1.3. Хронометрування	41
2.1.4. Контрольні випробовування.....	41
2.1.5. Методи математичної статистики.....	42
2.2. Організація дослідження.....	42
РОЗДІЛ III. МОДЕЛЮВАННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРАВЦІВ МОЛОДІЖНИХ КОМАНД У ФУТЗАЛІ.....	46
Висновки за розділом 3.....	57
ВИСНОВКИ.....	63
Список використаних джерел	65
Додатки.....	74

ВСТУП

Актуальність. Футзал став сьогодні одним з найпоширеніших видів спорту і форм фізичної активності в усьому світі [52]. Це, без перебільшення, найулюбленіша спортивна гра українців різних вікових груп - від дошкільнят до ветеранів [20, 41, 48]. Розвивальну для організму, оздоровчу і виховну роль футболу підкреслюють спеціалісти [16, 22, 30, 32]. Питанням теорії і методики підготовки юних футболістів присвячені праці науковців [7, 29, 50]. Проблеми підвищення техніко-тактичної майстерності гравців і молодіжних футбольних команд досліджували низка фахівців [11, 13, 49].

Завдяки будівництву з ініціативи Української асоціації футболу в усіх регіонах і найвіддаленіших куточках України спеціальних футбольних майданчиків, а також широкій мережі ДЮСШ, СДЮШОР та ШВСМ з футболу [31] і можливості круглорічних занять, надзвичайно популярним став футзал, розвитком якого сьогодні керує Асоціація футзалу України. Різним аспектам підготовки спортсменів у цьому виді спорту також присвячені численні наукові і методичні публікації (побудові тренувального процесу футболістів – праці [42, 46], оцінюванню показників техніко-тактичної діяльності – [43], контролю тренувального процесу – [23, 33], моделюванню тренувально-змагального процесів – [21, 45].

Для ефективного керування підготовкою футзалістів необхідні поглиблені знання про особливості їх ігрової діяльності й повна та оперативна інформація про показники їхньої підготовленості і тренувально-змагальної діяльності [16, 18, 25, 34]. Однак, незважаючи на те, що техніко-тактична підготовка в теорії та методиці спортивних ігор – загалом, і футболу – зокрема завжди була й залишається надважливим її розділом [4, 9, 10, 48], у спеціальній літературі проблема контролю й удосконалення техніко-тактичної підготовки молодіжних команд у футзалі висвітлена недостатньо і вимагає подальшого дослідження.

Таким чином, нами виявлене протиріччя між вимогами практики сучасного футзалу й станом науково-методичного забезпечення процесу контролю й удосконалення техніко-тактичної підготовленості молодіжних команд. Тому розробка й обґрунтувати модельних характеристик техніко-тактичних дій гравців молодіжних команд з футзалу для здійснення педагогічного контролю за їх тренувально-змагальною діяльністю є важливим науково-практичним завданням.

Мета дослідження: розробити та обґрунтувати модельні характеристики техніко-тактичних дій гравців молодіжних команд з футзалу для здійснення педагогічного контролю за їх тренувально-змагальною діяльністю.

Завдання дослідження: для поетапного досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- вивчити сучасний стан спортивної підготовки та педагогічного контролю за техніко-тактичною діяльністю у футзалі.

- виявити теоретичні та практичні підстави для розробки та реалізації технології педагогічного контролю за техніко-тактичною діяльністю гравців команди з футзалу, яка ґрунтується на модельних характеристиках рівня техніко-тактичної підготовленості гравців та команди;

- розробити модельні характеристики змагальної техніко-тактичної діяльності молодіжних команд з футзалу й експериментально обґрунтувати науково-практичні рекомендації щодо реалізації педагогічного контролю за їхньою змагальною діяльністю.

Об'єкт дослідження: техніко-тактична діяльність гравців у футзалі.

Предмет дослідження: модельні характеристики техніко-тактичних дій гравців молодіжних команд з футзалу та педагогічний контроль за їх тренувально-змагальною діяльністю.

Гіпотеза дослідження: удосконалення техніко-тактичної діяльності гравців молодіжних команд з футзалу, ймовірно, можливе при умові розроблення об'єктивних модельних характеристик таких дій для суворо регламентованого педагогічного контролю за їх тренувально-змагальною

діяльністю, як основної складової керування цими процесами.

Модельні характеристики рівня техніко-тактичної підготовленості молодіжних команд з футзалу – загалом, та окремих гравців цих команд – зокрема, вірогідно дадуть можливість тренерам оперативно та об'єктивно оцінювати їхню тренувально-змагальну діяльність.

Виявлення співвідношення окремих техніко-тактичних елементів гри (атаки з ходу, позиційні атаки, стандартні положення, удари по воротах тощо) дадуть змогу тренерам успішніше керувати змагальною діяльністю гравців молодіжних команд з футзалу.

Здійснення порівняльного аналізу змагальних техніко-тактичних дій молодіжних (студентських) команд з модельними характеристиками кваліфікованих команд дасть змогу оперативно вносити корективи у їх тренувальний процес.

Методи дослідження:

1. Теоретичний аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури, контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів.

2. Педагогічне спостереження за тренувально-змагальною діяльністю спортсменів у футзалі.

3. Хронометрування.

4. Контрольні випробовування.

5. Методи математичної статистики.

Наукова новизна результатів дослідження:

Уперше визначено часові і техніко-тактичні показники змагальної діяльності молодіжних і кваліфікованих команд з футзалу – учасників чемпіонатів Одеси і Одеської області 2022–2024 рр.

Уперше розроблено модельні характеристики змагальної техніко-тактичної діяльності для молодіжних команд з футзалу Одеської області. *Удосконалено* методику педагогічного контролю за техніко-тактичною підготовленістю команд з футзалу в змагальних умовах. *Подальшого розвитку* набули наукові дані про рівень техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих та молодіжних команд м. Одеси та Одеської області.

Практична значущість отриманих результатів – це розроблення практичних рекомендацій стосовно оптимізації техніко-тактичної підготовки гравців молодіжних команд з футзалу на різних етапах річного макроциклу на підставі розроблених модельних характеристик їх змагальної діяльності та об'єктивного педагогічного контролю за нею для впровадження у практику тренувань в умовах ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та ЦОПів з міні-футболу, молодіжних збірних команд України й областей, а також у навчально-тренувальний процес ЗВО галузі ФКіС різного рівня акредитації.

Апробація роботи. Автор взяв участь у VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Актуальні проблеми фізичної культури та спорту» на базі Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (Україна, Полтава, 03 грудня 2025 року), в 6th International Scientific and Practical Conference «Modern Perspectives on Global Scientific Solutions» (29-31 грудня 2025, Bergen, Norway).

За результатами участі в наукових заходах підготовлено й опубліковано дві публікації:

1. Марченко В., Ричка С. Характеристика техніко-тактичної підготовки футзалістів. Актуальні проблеми фізичної культури та спорту: збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 03 грудня 2025 р. Полтава: Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», 2025. С.58-61.
2. Марченко В., Ричка С. Специфіка змагальної діяльності висококваліфікованих боксерів. Collection of Scientific Papers with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Modern Perspectives on Global Scientific Solutions» (December 29-31, 2025, Bergen, Norway). European Open Science Space, 2025. С. 442-445.

Структура та обсяг роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота написана українською мовою, у роботі використано 73 джерела наукової літератури.

РОЗДІЛ I

ТЕХНІКО-ТАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ФУТЗАЛІ

1.1. Сучасні тенденції техніко-тактичної діяльності гравців команд у футзалі

Техніко-тактична підготовленість футзалістів тісно пов'язана з рівнем їхньої загальної і спеціальної фізичної підготовленості [16]. Доцільно відзначити, що у структурі фізичної підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у футзалі, найбільш важливими її компонентами є координаційні здатності, швидкість, силові якості, а також загальна і спеціальна витривалість [22, 29, 46]. У футзалі, як і інших спортивних іграх, тактика тісно переплітається з технікою. Технічна підготовленість футболістів є основою для реалізації їх змагальних тактичних завдань і дій. При цьому чим вищим є рівень технічної підготовленості гравців, тим різноманітнішими стають їхні тактичні дії [13, 14, 51]. Провідні команди з футзалу характеризуються гнучкою тактикою, тобто вмінням вести свою ігрову діяльність дуже різноманітно, змінюючи під час матчу тактичну структуру змагальної діяльності як в нападі, так і в захисті. Якщо команда завжди грає одноманітно незалежно від того, проти якої команди-суперниці, її гравці можуть легко пристосуватися до такої одноманітної тактики. Тому тактичній підготовці кожної команди необхідно приділяти дуже серйозну увагу [7, 21, 45]. При цьому тактичне удосконалення команди, як педагогічний процес, нерозривно пов'язана із вивченням та засвоєнням до рівня навички її гравцями цілої низки різних нових технічних прийомів [47, 53]. Вирішуючи, кому і яку зробити передачу, чи застосувати обведення з метою обіграти суперника, чи використовувати для цього партнера, коли доцільно взяти на себе ініціативу тощо, гравці повинні використовувати власне тактичне мислення. Здійснюючи після ухвалення конкретного рішення саму дію, він демонструє рівень власної технічної майстерності. Власне тому ці два на перший погляд різні види підготовки –

технічну і тактичну – у спортивних іграх найчастіше об'єднують в одну, називаючи її «техніко-тактичною» [8, 9, 10, 44].

До основних засобів техніко-тактичної підготовки належать численні фізичні вправи різної спрямованості, які завжди є основним компонентом тренувального процесу [16, 20, 53]. Усі вправи в футзалі умовно поділяють на спеціалізовані та неспеціалізовані.

Спеціалізованість вправ у футзалі оцінюється за рівнем збігу елементів та послідовності їх виконання з руховими завданнями, які виконуються у змагальній діяльності, а також сполученості завдань, які вирішуються у тренувальному процесі [5, 15]. Принцип добору тренувальних засобів ґрунтується на так званому «сполученому впливі» – методі, що дає змогу одночасно вирішувати два завдання – удосконалювати техніко-тактичну майстерність, а також розвивати й удосконалювати певні фізичні якості, підтримуючи спеціальну працездатність гравців на оптимальному рівні [10, 11].

Неспеціалізовані засоби підготовки, як загально-підготовчі вправи, переважно представлені комплексами швидкісно-силової та силової підготовки, які не дуже часто використовуються в системі підготовки і тренування спортсменів у футзалі. Водночас, результати спеціальних наукових досліджень підтверджують їх позитивний вплив на розвиток стартової швидкості та стрибучості [25]. У процесі тренувальних занять у залах обсяг швидкісно-силових засобів підготовки повинен становити щонайменше 20–25% від загального обсягу тренувального навантаження, що виконується. У теорії та методиці фізичного виховання питання розробки засобів фізичної підготовки спортсменів вивчено досить ґрунтовно [24, 30, 38, 54]. Однак сучасні вимоги до високої динаміки зростання спортивної майстерності в ігрових видах спорту вимагає пошуку нових, ще більш ефективних шляхів підвищення спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості спортсменів з урахуванням точних

кількісних критеріїв для оцінювання структури і динаміки фізичних навантажень [39, 50].

При розгляді питань і проблем керування тренувальними та змагальними процесами у підготовці спортсменів різної кваліфікації виділяють педагогічний контроль як одну з найважливіших складових функцій, що забезпечують реалізацію керування цим процесом [12, 19]. Ефективність керування навчально-тренувальним процесом визначається точністю й обсягом знань про структуру і специфіку змагальної діяльності в конкретному виді спорту. Процес контролю за елементами змагальної діяльності визначається завданнями, які стоять перед тренерами, тобто змістом та обсягом тої інформації, яку б він хотів отримати для оцінювання рівня підготовленості своїх гравців або оцінювання групових командних дій в нападі чи у захисті. Однією з особливостей змагальної діяльності у міні-футболі є наявність двох суб'єктів дослідження: команди – як єдиної системи, та окремих гравців.

Результати педагогічного спостереження за грою провідних команд України з футзалу показали, що упродовж одного матчу гравець виконує в середньому понад 60 техніко-тактичних дій, з яких на передачі м'яча припадає приблизно 35, на ведення м'яча – 5, на обведення гравців – 5, на перехоплення – 8, а на удари по воротах – 7. Загальна кількість техніко-тактичних дій, які виконує команда за одну гру, перевищує 500 [17, 43. 46]. Аналіз атаквальних дій збірної команди України з футзалу показав, що за гру команда проводила від 80 до 120 атак на ворота суперника. З них у середньому понад третина атак має логічне завершення, тобто удари у бік воріт. З цієї кількості ефективних атак – менше половини, досягали воріт, а завершилися голами біля 20%; проте приблизно 30% ударів по воротах відбив воротар. Таким чином понад 50% ударів по воротах або відбивалися гравцями команди суперниці, або йшли повз ворота.

Доцільно відзначити, що із зони захисту (від своїх воріт) команда починала більше половини атак, але ефективними були не більше 15% з них. Найбільш ефективними були атаки, розпочаті із середньої зони, а акож із зони нападу (40% і 30% відповідно).

Аналіз спеціальної наукової і методичної літератури та контенту мережі Інтернет показує, що згідно з характеристикою ігрової діяльності гравців у футзал до техніко-тактичної підготовки й до побудові тренувального процесу спортсменів застосовують є різні підходи. Ці напрями завжди були й залишаються головними в теорії та методиці підготовки спортсменів в ігрових видах спорту. Незважаючи на широке коло висвітлених у спеціальній літературі питань, присвячених підготовці футболістів [3, 32, 35, 41, 42], проблема побудови контролю за тренувальним процесом молодіжних команд з футзалі на підставі розробки модельних характеристик їхньої тренувально-змагальної діяльності досліджена недостатньо. Тому ефективне керування навчально-тренувальними та змагальними діями гравців у молодіжному футзалі потребує додаткового вивчення й моделювання їхньої техніко-тактичної підготовленості.

1.2. Мета і завдання загальної і спеціальної підготовки та принципи навчання спортсменів технічним діям у футзалі

Навчально-тренувальний процес у футзалі спрямований на озброєння спортсмена знаннями, вміннями, навичками, на постійний їх розвиток та вдосконалення, а також на формування системи знань з питань, техніки, тактики і стратегії гри, правил змагань, методики тренування тощо. Вирішення завдань навчання передбачає озброєння спортсмена широким колом знань про сучасний футзал, які потрібні йому для глибокого розуміння й практичного осмислення матеріалу, що вивчається, а також перспектив розвитку футзалу. Важливу роль при цьому відіграє виховання у спортсменів прагнення до постійного розвитку,

творчого підходу до виконання своїх обов'язків, та до постійного пошуку самостійних прогресивних рішень.

Дієвість набутих знань є необхідною умовою для їх практичного застосування, і набуття на їх базі нових знань. Це дуже важливо власне у футболі, так як в процесі гри усі рішення мають прийматися гравцями самостійно; при цьому діяти необхідно швидко і точно [4].

Значне місце у навчанні займає не лише розвиток фізичних та моральних якостей, а й формування спеціальних умінь і навичок, якими футболіст має досконало володіти. Спортсмени-футболісти повинні навчитись раціонально користуватися набутими навичками, опираючись на глибокі знання та досконалі уміння. У цьому вся суть процесу навчання [30, 35].

Засвоєння рухових навичок передбачає такий ступінь володіння руховими діями, коли керування ними здійснюється автоматизовано, а вся система рухів стійка до дії чинників, що створюють завади.

Як відомо, основою навички є система закріплених зв'язків, для утворення яких необхідне їх багаторазове повторення у певних умовах. Проте система цих зв'язків має забезпечувати можливість вільного варіювання елементами руху [34, 36]. У процесі навчання прийомам гри важливо їх обґрунтовувати з позицій біомеханіки, а також розвивати уміння застосовувати ці прийоми у грі. Тому навчання технічним прийомам та індивідуальним технічним діям повинні відбуватись паралельно. На початку техніку вивчають окремо за конкретними ізольованими прийомами; далі ізольовані прийоми поєднують в ігрові дії, у які можуть входити два, і більше різних прийомів.

Прийоми техніки нападу вивчають раніше, ніж прийоми захисту, так як вони передують оволодінню відповідними захисними діями: тільки після того, як вивчено відповідні прийоми нападу, можна вивчати контрприйоми – прийоми захисту, спрямовані на протидію відповідним прийомам з арсеналу нападу [11, 49].

У спорті предметом навчання є прийоми ведення змагального протиборства – спортивна техніка і тактика. У футболі – це технічні прийоми гри й тактичні дії. Техніка виконання конкретного ігрового прийому – це такий спосіб його виконання, при якому найефективніше досягається вирішення рухового завдання (раціональна техніка). Під структурою ігрового прийому розуміють упорядковану структуру взаємопов'язаних елементів цілісного рухового акту – систему, орієнтовану на успішне вирішення рухового завдання [6, 15, 18]. При аналізі техніки рухових дій виокремлюють їх кінематичну (просторову, часову і просторово-часову), динамічну (інерційну, силову та енергетичну) та ритмову (або координаційну) структуру [40]. Ці питання вивчає біомеханіка. Тактичні дії є формою організації змагального простору спортсмена і максимальної реалізації у ньому технічних прийомів [35].

У процесі навчання вирішуються освітні, виховні та оздоровчі завдання [31]. Освітні завдання характеризуються такими особливостями:

- головною у процесі оволодіння техніко-практичним змістом гри є активна рухова діяльність, пов'язана з витрачанням потенційних сил, яке вимагає урахування закономірностей динаміки працездатності людини, яка залежить від різних чинників – як спадкових, так і набутих у процесі життєдіяльності способів керування власною руховою діяльністю в конкретних умовах. Спорт є моделлю вивчення резервних можливостей людини в екстремальних умовах. Усе це вимагає системи знань про можливості людського організму, вікові особливості спортсменів тощо;

- формування системи рухових навичок (у футболі – комплексу взаємопов'язаних технічних прийомів і тактичних дій), яка визначає характер та рівень фізичної підготовленості людини. Вона формується залежно від завдань та спрямованості спортивної підготовки. У футболі ця система відображає рівень спортивної майстерності гравців;

- формування рухових навичок і техніки прийомів гри нерозривно пов'язане з розвитком фізичних якостей: по-перше, у процесі їхнього

виконання проявляються потрібні якості; по-друге, засвоєння прийому гри відбувається успішніше при спрямованому розвитку відповідних його ефективному виконанню якостей; по-третє, розвиток спеціальних якостей буде ефективнішим за умови одночасного розвитку інших рухових якостей.

Зміст навчального матеріалу та фізичні навантаження диференціюються за віком, статтю та підготовленістю спортсменів з урахуванням їх медико-біологічних показників [16, 36]. Відповідно готуються місця, обладнання, спорядження й екіпірування спортсменів та навчально-дидактичні матеріали для занять. Ефективність навчання у футболі багато в чому залежить від дотримання принципів навчання – основних теоретичних і практичних положень, що відображають загальні науково-педагогічні, фізіологічні та психологічні закономірності діяльності людини в контексті специфіки фізичного виховання та спорту й особливостей навчання техніко-технічним діям і виховання фізичних якостей.

Методика навчання техніки футболу включає виявлення сильних та слабких сторін окремих гравців та команди в цілому та виявлення тенденції подальшого розвитку технічної підготовленості футболістів на тлі їх вікових, ростових, фізичних та функціональних показників.

Для виявлення сильних та слабких сторін окремих гравців та команди в цілому необхідно проаналізувати їхню змагальну діяльність, що дасть змогу тренеру виявляти найбільш підготовлених гравців та найменш підготовлених. На підставі результатів такого спостереження планується подальший навчально-тренувальний процес з індивідуальним підходом до кожного гравця [19, 23].

Ідеальне оволодіння технікою гри – одне з центральних завдань підготовки футболістів. Цей процес дуже складний, він потребує тривалого часу, тому спеціалізовані заняття футболом розпочинають ще у дитячому віці, а технічна підготовка займає багато часу і має велике значення. Під час

навчання техніці футболу на початковому етапі необхідно урахувати таке:

по-перше, спортсмени повинні опанувати раціональну, найбільш доцільну техніку;

по-друге, ця техніка повинна бути їм доступна.

Першою умовою успішного навчання є розвиток спеціальних фізичних здатностей, від яких залежить оволодіння технікою. Друга умова – це вмiле використання підвідних вправ, які роблять складну техніку доступною для новачків, не спотворюючи при цьому її сутності. У процесі вдосконалення у техніці досягають міцного володіння прийомами гри. При цьому дуже важливо забезпечити надійність навичок виконання технічних прийомів як у звичайних, так і в ускладнених умовах гри. Удосконалення техніки здійснюється з урахуванням індивідуальних морфо-функціональних особливостей спортсменів, а також тієї ігрової функції, яку вони виконують в команді.

У процесі вдосконалення технічної підготовленості необхідно уникати будь-яких шаблонів, оскільки умови, у яких виконуються технічні прийоми, дуже різноманітні.

Можна виділити основні чинники, які необхідно урахувати під час навчання технічним прийомам гри у футбол: достатній рівень розвитку спеціальних фізичних здатностей, від яких залежить ефективність технічних прийомів; досконале оволодіння технікою всіх прийомів та способами їх виконання; високий ступінь надійності техніки у складних умовах гри; високий рівень оволодіння індивідуальними тактичними діями і під час виконання різних технічних прийомів; високий ступінь надійності ОРА та систем організму, на які припадає основне навантаження при багаторазовому виконанні прийомів гри; володіння системою спеціальних знань.

На міцній технічній основі досягається високий рівень організації індивідуальних, групових та командних дій [4, 9, 48].

З урахуванням наведених вище вимог навчання технічним прийомам гри доцільно здійснювати у такій послідовності:

- розвиток спеціальних фізичних здатностей тих м'язових груп, які виконують основне навантаження під час виконання технічного прийому;
- оволодіння руховим діями, які утворюють конкретний технічний прийом гри (підвідні вправи);
- поєднання окремих рухів у цілісний акт – технічний прийом (технічна підготовка);
- досконале оволодіння способами реалізації ігрового прийому та вміння повністю використовувати високий рівень спеціальних фізичних здатностей (технічна і тактична підготовка);
- уміння ефективно та надійно застосовувати технічні прийоми та їх поєднання у грі з урахуванням конкретної ігрової обстановки (двосторонні ігри та змагання).

Зазначеної послідовності навчання дотримуються, використовуючи підготовчі та підвідні вправи, а також вправи з удосконалення техніки і тактики. Об'єднанню всіх зазначених компонентів сприяють спеціальні знання, які формуються у гравців.

На початковому етапі всі спортсмени команди повинні міцно засвоїти раціональну техніку футбольних ігрових прийомів. Засоби та методи тут універсальні для всіх спортсменів. Удосконалення техніки відбувається з урахуванням індивідуальних особливостей кожного гравця та його ігрової функції у команді. Досягнення високого рівня всебічної технічної підготовленості спортсменів передбачає формування у них міцної основи всіх технічних прийомів, стійкої до чинників-завад, високо надійної при застосуванні основних прийомів у грі й технічну досконалість при виконанні ігрової функції спортсмена в команді.

Процес навчання повинен проходити при максимальній щільності занять, передбачаючи як вправи для групового навчання технічним прийомам, так і вправи, призначені для індивідуального тренування [9, 11].

Навчально-тренувальний процес доцільно розпочинати з навчання техніці ударів по м'ячу ногою, що є основою техніки гри у футбол. Удари у футболі поділяються на такі:

- удари внутрішньою стороною стопи;
- удари серединою частиною стопи;
- удари внутрішньою та зовнішньою частинами підйому;
- удари носком та п'ятою.

1. Удар внутрішньою стороною стопи застосовуються для передач м'яча на короткі та середні дистанції і для взяття воріт з близької відстані. Вони виконуються як із місця, так і з розбігу. Опорна нога, трохи зігнута в коліні, ставиться за 10–15 см збоку від м'яча. Стопа махової ноги, зігнута в колінному суглобі розвертається п'ятою назовні. При ударі по м'ячу середина стопи торкається середини м'яча. Після завершення удару нога, що б'є, ніби продовжує рух за м'ячем. Це називається проводкою та поширюється на всі види ударів по м'ячу. Для навчання цьому технічному прийому застосовуються такі вправи:

2. Удар серединою підйому, який виконується у футболі досить часто, особливо при передачах м'яча та ударах по воротах. Удар наноситься із прямого розбігу. Злегка зігнута в коліні опорна нога ставиться поряд з м'ячем, носок її при цьому спрямований точно у напрямку удару. Нога, що б'є, відводиться назад і згинається в коліні. Потім маховим рухом стегна вона виноситься вперед. Удар наноситься у середину м'яча. При цьому носок ноги, що б'є, відтягується вниз, гомілковостопний суглоб напружується, тулуб нахиляється вперед.

3. Удар носком ефективний при обстрілі воріт суперника, тому що наноситься з невеликого замаху, а, отже, раптово для воротаря. Також застосовується для відбору м'яча у випаді. Виконується як з місця, так і з розбігу. Опорна нога стає на рівень м'яча, а носок вказує напрямок його польоту; нога, що б'є, зігнута в колінному суглобі, а при проходженні мимо опорної ноги вона різко випрямляється. Її носок точно стикається з

серединою м'яча. При цьому стопа ноги, що б'є, повинна утворити прямий кут з гомілкою. У момент удару тулуб трохи відхиляється назад, опорна нога трохи згинається в колінному суглобі. Техніка цього удару подібна до техніки виконання удару серединою підйому. Тому при розучуванні удару носком можна використовувати ті-ж вправи, що і при засвоєнні удару серединою підйому [11, 16, 20].

4. Удар внутрішньою частиною підйому застосовують при виконанні довгих передач, і, навіть, під час стандартних положень. Опорна нога ставиться дещо позаду і збоку від м'яча, на неї переноситься весь тягар тіла, тулуб відхиляється убік від м'яча. Нога, що б'є, згинається в коліні. Стопа ноги, що б'є, дещо розвертається назовні, гомілковостопний суглоб фіксується нерухомо, а носок відтягується. Удар припадає точно на нижню частину м'яча. Так виконується удар із місця. Щоб виконати цей прийом з розбігу, потрібно встати за 3-4 метри від м'яча і трохи збоку. Розбіг відбувається дугою до напрямку польоту м'яча.

5. Удар зовнішньою частиною підйому застосовується при ударах по воротах, у виконанні стандартних положень, у виконанні прихованої передачі партнеру. Особливість цього удару в тому, що м'яч у польоті закручується та летить, дещо відхиляючись убік. Щоб правильно виконати удар, необхідно розбігтися точно у напрямку передбачуваного польоту м'яча. При цьому трохи зігнута опорна нога ставиться на рівні м'яча на таку відстань від нього, щоб не заважати нозі, що б'є; її носок відтягується вниз, гомілковостопний суглоб фіксується і вся нога розвертається всередину. Тулуб нахилиється вперед, і вага тіла переноситься на опорну ногу. Висота польоту м'яча при виконанні цього удару залежить від відстані між опорною ногою і м'ячем, а також від ступеня повороту стопи ноги, що б'є, усередину. Слід пам'ятати, що чим ближче опорна нога до м'яча і чим більше вона розвернена всередину, тим нижча траєкторія польоту м'яча.

6. Удар з відскоку наноситься в момент відскоку м'яча від землі. Цей удар, як правило, виходить дуже сильним. Його застосовують переважно

при ударах по воротах. Цей прийом здійснюється всіма сторонами стопи, але найчастіше серединою та зовнішньою частиною підйому. При приземленні м'яча опорна нога ставиться поруч із ним і трохи згинається в колінному суглобі. Нога, що б'є, відводиться назад, а потім швидко спрямовується до м'яча. У момент удару її носок сильно відтягується вниз, тулуб відхиляється назад.

7. Удар зльоту є найскладнішим технічним прийомом. Його виконують у будь-який спосіб. Особливу увагу слід звертати на правильність контакту ноги, що б'є, з м'ячем, завдавати удар по м'ячу, що летить збоку, щоб направити його в ціль. Гравець повертається обличчям до м'яча і в момент його наближення, нахилиючи тулуб у бік опорної ноги, намагається потрапити серединою підйому в середини м'яча. Якщо це вдасться, то м'яч полетить точно в ціль. Якщо ж ні, то він полетить вище воріт. Ця особливість характерна і при ударі зльоту внутрішньою стороною стопи та зовнішньою частиною підйому.

Способи зупинки м'яча можуть бути різними. Вони, зазвичай, досягаються поступовим рухом тою чи іншою частиною тіла, і розслабленням певних м'язових груп. Розучування способів зупинки м'яча доцільно проводити одночасно з розучуванням техніки ударів.

Зупинка м'яча підшвою виконується, коли м'яч рухається назустріч гравцю. Нога, яка зупиняє м'яч, легко зігнута в колінному суглобі, вона виноситься назустріч м'ячу, що наближається. Піднятий носок і опущена п'ята, які утворюють над м'ячем косий дашок. При зіткненні м'яча з підшвою нога за рахунок згину в коліні дещо відхиляється назад, м'яко притискаючи м'яч до опорної поверхні, а тулуб подається вперед.

Під час гри у футзал доводиться зупиняти м'ячі, які не тільки котяться по підлозі. М'ячі, що падають згори, також доводиться зупиняти підшвою, або внутрішньою стороною стопи. Зупинка м'яча, що летить, внутрішньою стороною стопи багато в чому нагадує зупинку цим же способом м'яча, що котиться. Опорна нога трохи зігнута в колінному суглобі. Нога, що зупиняє м'яч, виноситься вперед і вгору з таким розрахунком, щоб м'яч

зіткнувся з внутрішньою стороною стопи. У цей момент її відводять назад, гасячи швидкість польоту м'яча.

Зупинка м'яча серединою підйому застосовується у ситуації, коли при м'яч падає перед футболістом. При цьому опорна нога згинається в коліні, а інша, теж легко зігнута, виноситься вперед і вгору, а її стопа відтягується вниз. М'яч, що опускається, зустрічається з серединою підйому, і нога, яка зупиняє м'яч, швидким але м'яким рухом опускається вниз, гасячи швидкість польоту м'яча.

Удари по м'ячу головою – це дуже ефективний технічний прийом, що дає змогу вигравати у суперника боротьбу над головою (на «другому поверсі») і вражати ворота суперника. Удари головою виконуються з місця, у стрибку та в кидку.

При ударі головою з місця ноги ставляться на ширину плечей і згинаються в колінах. Одна нога виставляється вперед. Тулуб перед ударом відхиляється назад, а м'язи спини напружуються. Далі вага тіла переноситься на ногу, що стоїть попереду, і різким рухом голови наноситься удар чолом в середину м'яча. У момент удару очі стежать за польотом м'яча.

Удар головою в стрибку виконується після відштовхування двома ногами або однією ногою від опорної поверхні у найвищій точці стрибка. Перед ударом тулуб і голова відхиляються назад, а у найвищій точці за рахунок короткого руху тулуба та кивка голови різко завдається удар по м'ячу. Цим способом можна також вдарити м'ячем убік, для чого в момент удару голова і тулуб повертаються у той бік, в який планується спрямувати м'яч [13, 14, 20].

Найскладнішим ударом головою по м'ячу є виконання удару в кидку. Він застосовується тоді, коли футболіст не встигає застосувати інший прийом. Він є несподіваним і для суперників. Виконується цей прийом так: відштовхнувшись від опорної поверхні вперед і вгору, гравець виконує мах

руками убік, і летить в горизонтальній площині головою вперед, стежачи за м'ячем. Нанісши головою по м'ячу удар, він м'яко приземляється на руки, на ноги і на тулуб.

При ударі п м'ячу боковою частиною голови необхідно виставити дальню від м'яча ногу вбік, зігнути її в коліні та перенісши на неї вагу тіла; в момент удару тулуб нахилиється у бік м'яча, і виконуються різкий рух головою для удару по м'ячу її боковою частиною [50].

Ведення м'яча широко використовується у футзалі для виходу гравця на вільну позицію або коли всі партнери закриті, і нікому зробити точну передачу. Футболіст, який впевнено володіє цим прийомом, виявляється дуже корисним команді. Ведення виконується легкими ударами ногою по м'ячу внутрішньою стороною стопи, носком або зовнішньою частиною підйому. Щоб м'яч перебував під контролем, йому надається зворотне обертання. У цьому випадку удари наносяться у нижню частину м'яча. Під час пересування з м'ячем голову слід тримати так, щоб бачити і м'яч і обстановку на майданчику. При вільному просторі попереду удари по м'ячу можуть бути сильнішими для більшої швидкості пересування гравця, що виконує ведення. Якщо ж. суперники перебувають близько, м'яч далеко відпускати не можна.

У грі часто доводиться виконувати обманні рухи, або, як їх називають, «фінти». Ці прийоми роблять гру видовищною . Вони необхідні тоді, коли потрібно позбутися опіки суперника або обіграти його при підході до чужих воріт. «Фінтами» повинні володіти усі гравці команди. Вони виконуються як ногами, так і рухами тулуба, і складаються з двох нерозривно пов'язаних між собою частин: хибного руху, розрахованого на те, щоб ввести суперника в оману і справжнього руху, який починається відразу ж після того, як суперник зреагує на обманний рух. Хибний рух виконують в уповільненому темпі, щоб суперник його добре бачив, а справжній – швидко.

Володіти прийомами відбору м'яча повинні усі гравці команди, адже у футзалі кожному доводиться так діяти (як у захисті, так і в нападі). Найчастіше у грі використовуються відбори м'яча перехопленням або випадом. Відбір м'яча перехопленням застосовується дуже часто. Коли суперник, рухаючись з м'ячем назустріч, надто далеко відпускає його від себе, потрібно, вловивши відповідний момент, різким рухом оволодіти м'ячем або спробувати відбити його, ставлячи на його шляху ногу. У грі можна використовувати різні варіанти цього способу. Основний прийом виконується шляхом зближення з суперником, який володіє м'ячем, і вибору вигідної позиції на його шляху. При цьому ударна нога повинна повторювати такі ж рухи, що й при ударі внутрішньою стороною стопи: спочатку вона відводиться назад, її м'язи сильно напружуються, після чого вона виноситься вперед, зустрічаючи м'яч. У цей момент суперник, на шляху якого з'являється ваша нога, за інерцією продовжує рух уперед, залишаючи м'яч.

Відбір м'яча у випаді застосовується тоді, коли немає можливості відібрати м'яч у суперника будь-яким іншим способом. Цей прийом можна виконувати, знаходячись попереду або збоку від суперника, який володіє м'ячем. Оцінивши можливість вибити м'яч з-під його ноги, необхідно виконати випад дальньою від суперника ногою, виштовхуючи м'яч зовнішньою частиною підйому.

Кожен гравець у футзалі повинен уміти опікуватись визначеним тренером суперником, без чого гра команди не обходиться. Уміле прикривання суперника дає змогу вчасно розпочати боротьбу за м'яч, не дати йому легко отримати передачу і таким чином зірвати атаку його команди. У конкретних ситуаціях прикривання (опіка) гравця-суперника може здійснюватись по-різному, однак в усіх випадках необхідно зайняти місце між суперником та своїми воротами; при цьому: чим ближче суперник розташується до воріт, тим щільнішою повинна бути його опіка [49].

Таким чином, навчання техніки гри у футзал молодих спортсменів з дитячих і юнацьких (студентських) команд у секціях і клубах має будуватися з урахуванням закономірностей формування рухових навичок. У процесі навчання поряд з освітніми необхідно вирішувати виховні та оздоровчі завдання. Ефективність навчання у футзалі багато в чому залежить від дотримання принципів навчання: свідомості та активності, наочності, доступності й індивідуалізації, систематичності і поступовості.

Процес навчання повинен відбуватися при максимальній щільності занять, включаючи вправи як для групового розучування, так і для індивідуального тренування. Особливість добору, змісту й методики побудови навчально-тренувального процесу полягає у забезпеченні високої щільності занять навіть при низькому рівні його матеріально-технічного забезпечення.

1.3. Особливості техніко-тактичної підготовки гравців команд у футзалі

Усі, хто захоплюється футзалом, повинні прагнути не тільки вдосконалювати техніку, а й осягати тактичні секрети гри, а саме: правильно опікувати суперників, відкриватися у вільні зони, своєчасно робити передачі партнерам, вміло здійснювати обведення і завдавати ударів по воротах. Але найголовніше – навчитись правильно «читати гру», тобто помічати й передбачати розвиток усіх маневрів суперників і вірно розуміти наміри партнерів по команді.

Футзал – це колективна гра тому кожен футболіст повинен уміти підпорядковувати свої дії інтересам команди. Адже тактика визначає спосіб та манеру командного ведення гри й конкретні обов'язки окремих гравців чи групи футболістів. Звичайно, до тактики футзалу зараховують чимало тактичних прийомів, запозичених з «класичного» (великого) футболу. Проте відсутність правила «поза грою», обмеженість розмірів

майданчика для гри, висока скупченість гравців тощо вносять у тактику футзалу специфічні особливості, властиві лише йому.

Відкриття гравців у вільних зонах – найважливіший тактичний прийом футзалу – вихід футболіста на вільну позицію, що дає йому змогу на деякий час позбавитись від персональної опіки суперника, відірватися від нього та, отримавши м'яч, виконати передачу партнеру або удар по воротах. Гравець, який відкрився, може також відвести суперника за собою, звільняючи шлях до воріт протилежної команди одному із своїх партнерів. У футзалі вихід гравця у вільну зону, як правило, здійснюється на швидкості. Цьому можуть передувати попередня імітація гравцем деякої пасивності з метою введення опікуна в оману, або обманні рухи, що заплутують суперника. Відкриватися можна вперед, убік, а за потреби – й назад. Причому робити це треба своєчасно, а саме в момент, коли партнер готовий зробити передачу у цю вільну зону.

Ведення м'яча та обведення суперників – надзвичайно важливі й водночас ефективні прийоми гри. Вміло використовуючи ведення м'яча різними способами на різних швидкостях у поєднанні з обманними рухами («фінтами») футболіст отримує сприятливу можливість для виходу у вільну зону або для удару по воротах. Багато гравців у футзал люблять використовувати ці прийоми, але дуже часто вони приносять команді шкоду. Тому у тих випадках, коли партнер зайняв вигідну позицію, слід передати м'яч йому, адже своєчасна точна передача це основа створення загрози воротам команди-суперниці.

Футболісти, які володіють різноманітними, сильними та несподіваними ударами по воротах, значно підвищують атакуючий потенціал своєї команди. Удари по воротах не повинні завдавати одні й ті самі гравці нападу. У футзалі цією найважливішою тактичною дією повинні володіти усі гравці команди [42].

Гравець, який володіє навичкою виконання точних і своєчасних передач партнерам, приносить велику користь команді, підвищуючи

ефективність її дій. За допомогою передач, як правило, організується атака на ворота суперників, готується момент для завершального удару по воротах. Основні правила, яких слід дотримуватись під час виконання передач, такі:

- віддавати м'яч необхідно тому гравцю, який займає більш вигідну позицію; найкраще це зробити так, щоб партнер зміг прийняти м'яч на ходу й відразу продовжити атаку, або завдати удару по воротах;

- в процесі гри слід виконувати різноманітні передачі –т короткі, середні чи довгі, передачі низом чи верхом, поперечні та поздовжні, що істотно ускладнить дії суперників, не даючи їм змоги пристосуватися до гри вашої команди.

Тактичні комбінації у футзалі – це дії на полі двох або більшої групи гравців, які спільно вирішують певне завдання. Ефективність комбінацій багато в чому залежить від уміння гравців тактично правильно мислити, від їхньої зіграності між собою. Комбінації можуть здійснюватися як в ігрових епізодах, так і при розіграшах стандартних положень (при введенні м'яча в гру початковим ударом, ударом від воріт, при вкиданні м'яча через бічні лінії, кутові, штрафні, вільні удари тощо. При цьому комбінації можуть мати місце як у захисті своїх воріт, так і в нападі під час атаки воріт суперника. Комбінації в обороні мають на меті відбити атаки суперників з наступним переходом у наступ. Основою будь-якої наступальної комбінації є швидкість і несподіваність переміщень гравців, а також виконання швидких і точних передач.

Найчастіше зустрічаються такі ігрові комбінації:

- «трикутник» – комбінація, що базується на передачі м'яча між трьома партнерами. Вона виконується як без зміни місць, так і зі зміною місць гравців на майданчику, а також з діями, що відволікають;

- «стінка» – комбінація, що складається з передач в один дотик між двома або декількома гравцями; ця комбінація заплутує суперника, у чому її головна перевага. Однак, незважаючи на простоту, гра «в стінку» вимагає

від гравців осмислених і вмілих дій. Суть комбінації полягає у тому, що гравець, на шляху якого знаходиться суперник, віддає м'яч у бік партнера, який ніби виконує роль стінки. Швидко перемістившись на вільне місце, гравець отримує від партнера передачу у відповідь в один дотик. При цьому зворотна передача в один дотик виконується з таким розрахунком, щоб гравець міг оволодіти м'ячем, не знижуючи швидкість власного пересування. Засвоєння цієї комбінації можна розпочати з виконання вправ із пасивним опором партнерів, а в ролі суперника на початковому етапі рекомендується використовувати будь-які предмети, наприклад стійки, прапорці, фішки тощо;

- «перехресний рух» – це комбінація, суть якої в тому, що два партнери (один з яких володіє м'ячем), ідуть назустріч один одному (найчастіше – упоперек поля); в момент перетину їхніх шляхів суперникам важко визначити, хто з них залишиться з м'ячем [53].

Розіграш стандартних положень – хороша передумова для гострих рішень, задалегідь награних ходів та результативних атак. Наприклад, на першому чемпіонаті світу з футзалу під час розіграшу кутових футболісти Угорщини та США часто використовували простріли. А гравці збірних Бразилії та Голландії, виконуючи штрафні поблизу воріт суперників, прагнули їх вразити сильним ударом. Значна частина цих ударів була результативною. Проте можливі й інші варіанти таких розіграшів стандартних положень, які можуть бути не менш ефективними.

Успішна взаємодія гравців у футзал дуже часто завершується швидким проривом або швидкою контратакою. Вона застосовується і тоді, коли суперники, захопившись атакою, втрачають м'яч і не встигають організувати оборону своїх воріт. Цьому сприяє і відсутність у футзалі правила «поза грою». Умовою успішного початку швидкого прориву є своєчасний відрив гравця, що знаходиться попереду, від суперників, і точна передача йому «на хід». Наприклад, воротар, оволодівши м'ячем, швидко посилає його вперед гравцю, що відкрився, який стрімко переміщується з

м'ячем до воріт команди-суперниці. На першому чемпіонаті світу найшвидші прориви найбільш успішно використовували гравці збірних Бразилії, США і Голландії.

Відбір м'яча за допомогою узгоджених дій у футзалі виглядає, як взаємне підстраховування гравців під час гри у захисті. Взаємне підстраховування необхідно використовувати для надання допомоги партнерам, яких якимось чином обіграли суперники. Використовується воно й у випадках, коли треба забезпечити захист небезпечної зони перед воротами, наприклад, якщо партнер виводиться із зони суперником. Відбір м'яча за допомогою узгоджених дій вимагає від гравців великого взаєморозуміння і злагодженості. Освоєння взаємопідстраховування рекомендують здійснювати в такій послідовності: спочатку два захисники грають проти одного нападника, далі – три захисники проти одного нападника, три захисники проти двох нападників, два захисники проти двох нападників, три проти трьох, чотири проти чотирьох і, нарешті, три проти чотирьох.

1.4. Засади педагогічного контролю за техніко-тактичною діяльністю футболістів

Для успішного керування процесом підготовки команди футболістів тренер повинен мати об'єктивну інформацію про стан здоров'я і психічний стан кожного спортсмена, про вплив застосованих фізичних навантажень на їхній організм – про зміни, що відбуваються у функціональних системах організму юних футболістів, а також уміти оперативно оцінювати рівень техніко-тактичної майстерності з метою успішного виховання футболістів високої рівня підготовленості [9, 48].

Високий рівень підготовленості футболістів багато в чому залежить від використання у тренувальному процесі спеціалізованих вправ, що вибірково впливають як на фізичну підготовленість, так і на техніко-тактичну майстерність. Тактичні дії, що виконуються футболістами під час

ігор, є реалізацією тактичних знань, а також рішень, які вони приймають після оцінювання ситуації, що склалася на майданчику. Тому можна вважати, що рівень тактичного мислення зумовлює ефективність техніки, дає змогу використовувати потенціал команди й окремих її гравців у найбільш доцільних формах та умовах [7].

За сучасними уявленнями, спортивне тренування є педагогічним процесом керування станом спортсмена, а стрижневим, основним шляхом до цього є реалізація педагогічного контролю [17]. Річний макроцикл підготовки, що застосовується у підготовці футболістів, ділиться на відповідні періоди, а підготовчий період – на етапи [2]. Вирішення завдань, які стоять перед тренерами упродовж різних періодів та етапів підготовки футболістів, немислиме без лікарсько-педагогічного контролю саме тому, що педагогічні дослідження в ході навчально-тренувального процесу на різних етапах підготовки ставлять за мету з'ясувати, як змінюється тренуваність футболістів, запобігти їх пере тренуваності й перенапрузі [12, 19, 20].

Оцінювання фізичної, технічної і тактичної підготовленості футболістів визначається на підставі численних спостережень, порівняльних характеристик їхніх дій у тренувальній і змагальній діяльності, що дає змогу тренеру моделювати процес підготовки, програмувати засоби та методи навчально-тренувального процесу [29].

Особливе місце у тренувальному процесі займає контроль та оперативне оцінювання підготовленості спортсменів. Сьогодні беззаперечним є твердження, що планування навчально-тренувального процесу має здійснюватися за результатами педагогічного контролю [27]. Метою педагогічного контролю є підвищення ефективності фізичного виховання та тренування шляхом оптимізації на основі об'єктивної оцінки стану рухової функції спортсменів у конкретних умовах спортивної діяльності. Предметом контролю у спорті є зміст навчально-тренувального процесу, змагальної діяльності, стан різних сторін підготовленості

футболістів (технічної, техніко-тактичної та ін.), їхня працездатність, можливості функціональних систем [28].

Ефективність контролю навантажень у футболі залежить від того, які показники для такого контролю використовуються, наскільки взаємопов'язані різновиди контролю з характером тренувальних і змагальних навантажень в обраному виді спорту, за допомогою яких критеріїв оцінюється вплив навантажень тощо. Автори [24, 34, 37] стверджують, що спортивне тренування завжди є процесом спрямованої, регульованої ззовні зміни морфологічних та функціональних можливостей організму спортсмена. Ці зміни відбуваються під впливом запланованих тренувальних впливів, фізичних вправ та їх різних поєднань. Тому поняття «педагогічний контроль» слід розуміти, як сукупність способів отримання інформації про напрям і причини морфологічних і функціональних змін, що відбуваються в організмі спортсмена під впливом тренування, яка може бути використана тренером з метою керування цим процесом на підставі оцінки характеру (напрямку, величини) змін в організмі, ефективності застосовуваних засобів та методів тренування й вироблення на основі цієї інформації нових керувальних рішень.

Оскільки в основі розвитку тренуваності лежать термінові кумулятивні (накопичувальні) пристосувальні зміни в організмі, проблема педагогічного контролю у загальному вигляді зводиться до розробки системи методів термінових та кумулятивних адекватних реакцій організму [26]. Вся інформація, отримана в процесі педагогічного контролю, може бути розділена на термінову і періодичну. До термінової інформації можуть бути віднесені стан здоров'я, ступінь відновлення після попередніх занять, відповідність виконаних вправ їх моделям, відповідність умов тренувального заняття (характеру вправ, їх послідовності, умов чергування вправи з відпочинком, величини навантаження тощо) вирішенню поставлених у цьому занятті педагогічних завдань, характер і тривалість відновлювального періоду тощо.

До періодичної інформації відносять відомості про те, чи відповідає фактична зміна функціональних можливостей організму, що відбуваються під впливом серії тренувальних занять, запланованим, чим зумовлений той чи інший характер та напрямок кумулятивних змін.

Розрізняють такі організаційні форми педагогічного контролю: самоконтроль спортсмена; педагогічний контроль; науково-методичний контроль. В праці [33] її автори стверджують, що об'єктивною основою будь-яких планів, за допомогою яких реалізуються прийняті рішення, є інформація, отримана в процесі контролю. У спортивному тренуванні контролю вимагають змагальна діяльність спортсмена (з наступним оцінюванням структури змагальних вправ), стан спортсмена, а також навантаження, які він виконує.

Найбільш доцільною для визначення програми (плану) є певна послідовність дій. Так, для перспективної програми підготовки спортсменів – це дослідження структури змагальної діяльності та виявлення чинників, що зумовлюють досягнення високих результатів, добір тестів, інформативних щодо цих чинників, створення програми етапного комплексного контролю (ЕКО), тестування, оцінювання та аналіз його результатів, укладання етапного плану підготовки та його реалізація в умовах тренувального процесу, проведення наприкінці етапу повторного тестування, порівняння динаміки результатів у змагальній вправі й у тестах, та показників навантаження за етап з обґрунтуванням стратегії подальшої підготовки, а також укладання плану підготовки новий етап.

Для поточного плану тренування спортсменів – це добір тестів для поточного контролю та створення програми поточного обстеження, проведення поточного обстеження, порівняння його результатів з показниками поточного контролю навантаження, укладання (корекція) поточних планів підготовки.

Для оперативного плану тренування – це добір тестів оперативного контролю та укладання програми оперативного обстеження, проведення

оперативного обстеження та аналіз його результатів, укладання (корекція) оперативного плану тренування.

Контроль обсягу навантаження – це час, витрачений на тренувальну та змагальну діяльність (у годинах, днях, тижнях тощо) у тренувальних заняттях (циклах, етапах, періодах тощо).

Критичний аналіз спеціальної наукової і методичної літератури й контенту мережі Інтернет дає змогу погодитися, що такий підхід до організації педагогічного контролю є науково обґрунтованим і надає тренеру повну картину фізичного й техніко-тактичного стану футболістів на конкретному етапі підготовки. На жаль, здійснення науково й методично обґрунтований контроль у дитячому спорті можуть собі дозволити лише елітні футбольні клуби, які мають для цього відповідну матеріальну базу. Щоб тренування юних спортсменів-футболістів здійснювались у потрібному напрямку й давали максимальний ефект, необхідно встановити систематичний педагогічний контроль за їх впливом на їхній організм. Педагогічний контроль у навчально-тренувальному процесі юних футболістів є основною формою оцінювання їхньої підготовленості до змагань. Такий контроль здійснюється тренером, який ураховує зміст, обсяг, інтенсивність проведених занять та аналізує виконання планів тренування. Аналізу піддаються плани тренування команди (перспективні, поточні, оперативні) та їх виконання, засоби і методи тренування та їх використання у заняттях, зміна стану здоров'я та функціональних можливостей юних футболістів, зміна рівня розвитку їхніх фізичних якостей, техніки і тактики, зміна стану тренуваності футболістів (за етапами підготовки), розподіл змагань, занять та відпочинку у тренувальних та міжігрових циклах, зміна тривалості та інтенсивності занять; методи педагогічного та лікарського контролю тощо.

Крім зазначених вище повинні використовуватися й додаткові методи вивчення та узагальнення досвіду тренування, що дасть змогу глибше вивчити ті чи інші аспекти тренування.

Етапи вивчення та узагальнення досвіду такі:

- перший етап – це вивчення та узагальнення досвіду тренування у підготовчому періоді;
- другий етап – це вивчення та узагальнення досвіду тренування у змагальному періоді, обробка та обговорення у команді матеріалів за цим періодом;
- третій етап – це обробка та обговорення в команді підсумкових матеріалів, вивчення та узагальнення досвіду тренування та написання звіту;
- четвертий етап – це укладання планів підготовки команди наступного року.

Для педагогічного контролю за тренуваністю юних футболіста добираються чи укладаються комплекси контрольних вправ, у які для оцінювання змін у фізичному розвитку футболістів включаються вправи, що дають змогу оцінювати розвиток усіх основних фізичних якостей (сили, швидкості, витривалості, гнучкості і спритності). Для цього обирають вправи для оцінювання рівня як загального, так і спеціального розвитку рухових якостей. Вправи для оцінювання змін у спеціальному розвитку фізичних якостей футболістів мають бути близькими за формою до основних змагальних дій, чого не потрібно від вправ для оцінювання змін у рівні загального розвитку рухових якостей. Кількість вправ для оцінювання змін у рівні розвитку загальних фізичних якостей має бути не більше чотирьох-п'яти, така сама кількість потрібна і для оцінювання рівня розвитку спеціальних фізичних якостей. До комплексу контрольних вправ включаються також вправи, які дають змогу оцінити зміни в техніці володіння м'ячем, у виконанні тактичних прийомів та комбінацій. Тренер організує систематичне спостереження над станом підготовленості юних футболістів упродовж змагального етапу підготовки під час їх виступів у змаганнях та в ході тренувальних занять.

Спостереженнями повинні бути охоплені такі елементи, як прояв футболістами у змаганнях активності та працездатності (оцінювання здійснюється за результатами виконання змагальних завдань та їх щільності – біг, стрибки і ходьба по майданчику, протиборства з суперниками, ведення, прийом, відбір м'яча, удари, обведення тощо); як контроль за стійкістю рухових навичок футболістів у змагальній діяльності (оцінюють характер порушення стійкості навички, час та наслідки порушення, обставини, що передували порушенню; реєстрація коефіцієнта корисної дії футболіста з м'ячем у відсотках); кількість раціонально виконаних дій; характеристика виконання футболістами поставлених тактичних завдань; змагальна психічна стійкість (оцінюється увага, мобільність дій, сміливість, швидкість орієнтування та інші якості) [23, 33].

Систематичний педагогічний контроль є невід'ємною частиною процесу тренування футболістів і має надзвичайно важливе значення для зростання майстерності юних спортсменів і зміцнення їхнього здоров'я. Планування і контроль – це надважливі умови вдосконалення всієї системи підготовки. За допомогою планування упорядковується процес майбутнього тренування. Планування повинне ґрунтуватись на контролі фізичного стану спортсменів, рівня їх технічної та тактичної підготовленості та навантажень, які вони виконують. Інформація про фізичний і психічний стан футболіста може бути отримана за комплексом показників, що відображають елементи усіх видів підготовки. Тренер повинен прагнути до цілеспрямованої зміни цих показників за рахунок обґрунтованого керування тренувальними навантаженнями.

У практичній роботі тренеру доводиться враховувати такі види станів: стійкий, поточний, оперативний. Стійкий стан зберігається упродовж тривалого проміжку часу – від кількох тижнів і навіть місяців. Показники, що характеризують стійкий стан, можуть бути основою перспективного планування тренувального процесу. Поточний стан – це такий стан спортсмена, у якому він перебуває упродовж одного або серії з

кількох тренувальних занять. Відомо, що будь-яке тренувальне заняття залишає «сліди», які зберігаються упродовж кількох днів. Глибина та характер таких зрушень характеризують поточний стан, і є основою для планування навантаження на наступне тренувальне заняття. Оперативним називається такий стан, до якого приходять організм спортсмена після того, як він виконав одну вправу чи серію фізичних вправ. Оперативний стан дуже короткочасний, але контроль за ним є основою для керування тренувальними навантаженнями у ході самого заняття [27].

Для оцінювання трьох видів станів у практиці рекомендується використовувати три види контролю: періодичний (поетапний), поточний і оперативний.

Оперативний контроль призначений для оцінювання навантаження тренувальної вправи, серії вправ та цілого тренувального заняття. Аналіз результатів оперативного контролю ґрунтується на дослідженні залежності типу «доза-ефект», де «дозою впливу» є величина виконаного навантаження, а «ефектом» – обсяг і спрямованість викликаних нею в організмі біохімічних зрушень. У зв'язку з цим одним із головних завдань оперативного контролю навантажень є визначення співвідношення між параметрами фізичного та фізіологічного навантажень вправи, серії вправ чи тренувального заняття.

Поточний контроль передбачає реєстрацію навантажень у мікроциклах, тривалість яких у різних видах спорту коливається від 5 до 14 днів. В основі поточного контролю лежать дані оперативної реєстрації навантаження за кожен тренувальний день, які після підсумовування розглядаються як результат роботи спортсмена упродовж усього мікроциклу. Одним з головних завдань поточного контролю навантажень є визначення оптимального співвідношення між зонами характеристик навантажень, яке ґрунтується на дослідженні закономірностей відставленого тренувального ефекту.

Етапний контроль передбачає реєстрацію навантаження упродовж цілих етапів підготовки спортсмена, тривалість яких коливається від двох-п'яти мікроциклів до кількох місяців. Головне завдання етапного контролю навантажень – на підставі оцінювання залежності між приростами досягнень у змаганнях і тестах, з одного боку, й обсягами навантажень за етап, з іншого, тобто визначення найбільш ефективних навантажень, що мають яскраво виражений вплив на розвиток підготовленості спортсменів.

Охарактеризувати стан футболістів можна за допомогою різних тестів та контрольних вправ. Тестом називається завдання стандартної форми, що застосовується з метою визначення рівня розумового розвитку, вольових якостей, рухових здатностей та інших сторін особистості людини.

У практиці футболу найчастіше застосовуються такі тести:

- біг на 15 метрів зі старту – для оцінювання стартової швидкості;
- біг на 15 метрів з ходу – для оцінювання частоти рухів;
- стрибок у висоту з місця, відштовхуючись двома ногами – для оцінювання стрибучості;
- стрибок у довжину з місця – для оцінювання швидкісно-силових якостей;
- тест Купера, 12 хв. біг – для оцінювання загальної витривалості;
- біг на 300 метрів – для оцінювання швидкісної витривалості.

Для оцінювання координаційних здатностей використовуються тести, у яких футболісти повинні згідно завдання відтворити певні величини силових, просторових та часових характеристик руху.

Таким чином, розглядаючи фізичну підготовленість спортсменів у футзалі з позицій керування навчально-тренувальним процесом, можна стверджувати, що по-перше, оцінювання рівня розвитку фізичних якостей може свідчити про відповідність або невідповідність підготовленості спортсменів тим результатам, які їм заплановані на даному етапі підготовки; по-друге, коливання рівня фізичної підготовленості дають змогу робити висновки про рівень тренуваності спортсменів, тобто

важливий об'єктивний показник загального стану їхнього організму. Тому не випадково багато досвідчених тренерів досить точно оцінюють поточний стан спортсменів за результатами кількох контрольних вправ.

Висновки до розділу 1

1. Техніко-тактична підготовленість футзалістів тісно пов'язана з рівнем їхньої загальної і спеціальної фізичної підготовленості. У структурі фізичної підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у футзалі, найбільш важливими її компонентами є координаційні здатності, швидкість, силові якості, а також загальна і спеціальна витривалість. У футзалі, як і інших спортивних іграх, тактика тісно переплітається з технікою. Технічна підготовленість футболістів є основою для реалізації їх змагальних тактичних завдань і дій. При цьому чим вищим є рівень технічної підготовленості гравців, тим різноманітнішими стають їхні тактичні дії

2. До основних засобів техніко-тактичної підготовки належать фізичні вправи різної спрямованості, які у футзалі умовно поділяють на спеціалізовані та неспеціалізовані. Спеціалізованість вправ оцінюється за рівнем збігу елементів та послідовності їх виконання з руховими завданнями, які виконуються у змагальній діяльності, а також сполученості завдань, які вирішуються у тренувальному процесі. Неспеціалізовані засоби підготовки, як загально-підготовчі вправи, переважно представлені комплексами швидко-силової та силової підготовки, які не дуже часто використовуються в системі підготовки і тренування спортсменів у міні-футболі, проте вони мають позитивний вплив на розвиток стартової швидкості та стрибучості. Однак сучасні вимоги до високої динаміки зростання спортивної майстерності в ігрових видах спорту вимагає пошуку нових, ще більш ефективних шляхів підвищення спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості спортсменів з урахуванням точних кількісних критеріїв для оцінювання структури і динаміки фізичних навантажень

3. Для успішного керування тренувальним та змагальним процесами у підготовці спортсменів різної кваліфікації застосовують педагогічний контроль – одну з найважливіших складових функцій, що забезпечують реалізацію керування цими процесами. Ефективність такого керування визначається точністю й обсягом знань про структуру і специфіку змагальної діяльності в конкретному виді спорту. Процес контролю за елементами змагальної діяльності визначається завданнями, які стоять перед тренерами, тобто змістом та обсягом тої інформації, яку б він хотів отримати для оцінювання рівня підготовленості своїх гравців або оцінювання групових командних дій в нападі чи у захисті. Однією з особливостей змагальної діяльності у футзалі є наявність двох суб'єктів дослідження: команди – як єдиної системи, та окремих гравців.

4. Навчально-тренувальний процес у футзалі спрямований на озброєння спортсмена знаннями, вміннями, навичками, на постійний їх розвиток та вдосконалення, а також на формування системи знань з питань, техніки, тактики і стратегії гри, правил змагань, методики тренування тощо.. Вирішення завдань навчання передбачає озброєння спортсмена широким колом знань про сучасний футзал, які потрібні йому для глибокого розуміння й практичного осмислення матеріалу, що вивчається, а також перспектив розвитку футзалу. Важливу роль при цьому відіграє виховання у спортсменів прагнення до постійного розвитку, творчого підходу до виконання своїх обов'язків, та до постійного пошуку самостійних прогресивних рішень. Значне місце у навчанні займає не лише розвиток фізичних та моральних якостей, а й формування спеціальних умінь і навичок, якими футболіст має досконало володіти.

5. Під час навчання технічним прийомам гри у футзал виділяють чотири чинники: достатній рівень розвитку спеціальних фізичних здатностей, від яких залежить ефективність технічних прийомів; досконале оволодіння технікою всіх прийомів та способами їх виконання; високий ступінь надійності техніки у складних умовах гри; високий рівень оволодіння

індивідуальними тактичними діями і під час виконання різних технічних прийомів; високий ступінь надійності ОРА та систем організму, на які припадає основне навантаження при багаторазовому виконанні прийомів гри; володіння системою спеціальних знань.

6. Навчання техніки гри у футзал молодих спортсменів з дитячих і юнацьких (студентських) команд у секціях і клубах має будуватися з урахуванням закономірностей формування рухових навичок. У процесі навчання поряд з освітніми необхідно вирішувати виховні та оздоровчі завдання. Ефективність навчання у футзалі багато в чому залежить від дотримання принципів навчання: свідомості та активності, наочності, доступності й індивідуалізації, систематичності і поступовості. Процес навчання повинен відбуватися при максимальній щільності занять, включаючи вправи як для групового розучування, так і для індивідуального тренування. Особливість добору, змісту й методики побудови навчально-тренувального процесу полягає у забезпеченні високої щільності занять навіть при низькому рівні його матеріально-технічного забезпечення.

7. Для успішного керування процесом підготовки команди футболістів тренер повинен мати об'єктивну інформацію про стан здоров'я і психічний стан кожного спортсмена, про вплив застосованих фізичних навантажень на їхній організм – про зміни, що відбуваються у функціональних системах організму юних футболістів, а також уміти оперативно оцінювати рівень техніко-тактичної майстерності з метою успішного виховання футболістів високої рівня підготовленості.

8. Особливе місце у тренувальному процесі займає контроль та оперативне оцінювання підготовленості спортсменів. Планування навчально-тренувального процесу має здійснюватися за результатами педагогічного контролю. Його метою є підвищення ефективності фізичного виховання та тренування шляхом оптимізації на основі об'єктивної оцінки стану рухової функції спортсменів у конкретних умовах спортивної діяльності. Предметом контролю у спорті є зміст навчально-тренувального процесу, змагальної

діяльності, стан різних сторін підготовленості футболістів (технічної, техніко-тактичної та ін.), їхня працездатність, можливості функціональних систем.

9. Розрізняють такі організаційні форми педагогічного контролю: самоконтроль спортсмена; педагогічний контроль; науково-методичний контроль. Об'єктивною основою будь-яких планів, за допомогою яких реалізуються прийняті рішення, є інформація, отримана в процесі контролю. У спортивному тренуванні контролю вимагають змагальна діяльність спортсмена (з наступним оцінюванням структури змагальних вправ), стан спортсмена, а також навантаження, які він виконує.

10. Питанням теорії і методики підготовки юних футболістів присвячені численні праці відомих науковців, які присвячені проблеми підвищення техніко-тактичної майстерності гравців і молодіжних футбольних команд, побудові тренувального процесу футболістів, оцінюванню показників їх техніко-тактичної діяльності, контролю тренувального процесу, моделюванню тренувально-змагального процесів тощо.

11. Встановлено, що для ефективного керування підготовкою футболістів необхідні поглиблені знання про особливості їх ігрової діяльності й повна та оперативна інформація про показники їхньої підготовленості і тренувально-змагальної діяльності. Однак, незважаючи на те, що техніко-тактична підготовка в теорії та методиці спортивних ігор – загалом, і футболу – зокрема завжди була й залишається надважливим її розділом, у спеціальній літературі проблема контролю й удосконалення техніко-тактичної підготовки молодіжних команд у футзалі висвітлена недостатньо і вимагає подальшого дослідження.

12. Таким чином, нами виявлене протиріччя між вимогами практики сучасного футзалу й станом науково-методичного забезпечення процесу контролю й удосконалення техніко-тактичної підготовленості молодіжних команд.

РОЗДІЛ II

МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Методи дослідження

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження:

- аналіз наукової і методичної літератури, контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів за темою магістерського дослідження;
- педагогічне спостереження за тренувально-змагальною діяльністю спортсменів у футзалі;
- хронометрування;
- контрольні випробування;
- методи математичної статистики.

2.1.1. Аналіз наукової і методичної літератури, контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів

Теоретичний аналіз та узагальнення наукової і методичної літератури, а також контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів (навчально-тренувальних програм, протоколів змагань, конспектів занять тренерів, постанов міністерства, документів Асоціації тощо), присвячених проблемі підготовки спортсменів і команд у футзалі, здійснювався з метою вивчення сучасних тенденцій техніко-тактичної діяльності і техніко-тактичної підготовки у футзалі. Були вивчені головні цілі і завдання загальної і спеціальної підготовки спортсменів, принципи навчально-тренувальної роботи з молодими футболістами, а також методи педагогічного контролю у футболі.

Аналіз зазначених публікацій і документів показав, що відповідно до специфічних характеристик ігрової діяльності спортсменів у футзалі застосовують різні підходи до планування їх техніко-тактичної підготовки при побудові навчально-тренувального процесу. Незважаючи на широкий

перелік розділів підготовки футболістів, детально описаних у проаналізованих нами матеріалах, проблема обґрунтування й організації педагогічного контролю за рівнем змагальної техніко-тактичної підготовленості юнацьких і студентських команд у футзалі на підставі об'єктивних модельних характеристик показників цього розділу підготовленості молодих футболістів, розкрита недостатньо, а наявні у спеціальній літературі рекомендації часто мають суб'єктивний і фрагментарний характер, і недостатню доказову базу отриманих результатів. Ефективне керування навчально-тренувальною та змагальною діяльністю юних спортсменів у футзалі вимагає точної інформації про стан їхньої техніко-тактичної підготовленості та відповідних модельних характеристик техніко-тактичних дій. Усього опрацьовано понад 50 сучасних літературних джерел, 8% з яких – латиницею.

2.1.2. Педагогічне спостереження за тренувально-змагальною діяльністю спортсменів у футзалі

Технологія педагогічних спостережень за техніко-тактичними показниками гри, поряд із веденням протоколів у ході гри, передбачала відео-реєстрацією змагальної діяльності з подальшим конспектуванням основних параметрів індивідуальних та командних дій у змаганнях, або використання для цього матеріалів он-лайн трансляцій ігор (в тому числі й у записі); після реєстрації здійснювався аналіз та оцінювання цієї діяльності. Педагогічні спостереження проводилися за програмою, розробленою на підставі рекомендацій авторів [17, 27, 33]. Футзал за своєю специфікою схожий з хокеєм із шайбою (приблизно той самий склад гравців, подібний «рваний» режим навантаження та інтенсивність гри, розміри майданчика тощо), тому при розробленні програми спостереження був використаний передовий досвід фахівців з цього виду спорту. Реєстрація техніко-тактичних дій у завершальній стадії атаки здійснювалась одним спостерігачем; Протокол спостереження після першого тайму

представляли тренерам команд у вигляді кількісних показників. Після гри заповнювалися зведені протоколи: за тайм, за гру, за ланками, розраховувались коефіцієнти ефективності кожної гри і надавались тренерам. У ході педагогічних спостережень фіксувались такі технічні прийоми, як передачі, удари по воротах, стандартні положення тощо, відомості про які заносились до протоколу. З первинного протоколу заповнювали зведені протоколи.

Показники ігрової діяльності футболістів на завершальній стадії атаки паралельно аналізувались ще одним спостерігачем. У протоколі фіксувались: кількість виходів ланки на майданчик, тривалість гри ланки, дії спортсменів ланки в нападі та в обороні у кожному окремому виході, кількість та вид атак, кількість ударів по воротах і їх результати. Спостерігач реєстрував на бланку зазначені ігрові дії, використовуючи відповідні умовні позначення. За результатами первинних спостережень заповнювали протоколи «зведені показники ігрової діяльності» ланки, команди загалом і за таймами.

2.2.3. Хронометрування

За допомогою методу хронометрування проводилася реєстрація часових інтервалів змагальної діяльності з реєстрацією часових параметрів командних дій. У процесі дослідження змагальної діяльності у футзалі реєстрували тривалість гри ланки в конкретному виході на майданчик, тривалість пауз упродовж кожної зміни, тривалість відпочинку між змінами тощо. Часові інтервали фіксували за допомогою ручного секундоміра і заносили до протоколу.

2.2.4. Контрольні випробування

Для визначення ефективності тренувальних занять у передачах м'яча нами було розроблено спеціальні тести, які використовувались у навчально-тренувальних заняттях з командою. Визначали кількість передач за 20

секунд: короткі передачі з відстані 6 метрів в один дотик; середні передачі з 12 метрів за один дотик; довгі передачі з 28 метрів у два дотики. Зараховувались лише точні передачі.

2.2.5. Методи математичної статистики

Для математичної обробки отриманих результатів, коректності їх трактування і представлення у тексті роботи застосовувались методи математичної статистики. Отримані результати дослідження опрацьовувалися з використанням загальноприйнятих параметричних методів якісного та кількісного аналізу з обчисленням основних статистичних параметрів [1].

Всі отримані в ході експериментального дослідження результати оброблялися з використанням загальновідомого методу середніх величин. Математична обробка здійснювалась на персональному комп'ютері з використанням стандартних пакетів аналізу даних програми Microsoft Excel

При розрахунку модельних характеристик техніко-тактичних дій ми використовували методику, згідно з якою усереднені показники командних техніко-тактичних дій представлені у вигляді $M \pm 1,0 \delta$.

2.2. Організація дослідження.

До педагогічного спостереження було залучено дві групи команд з футзалу. До першої групи були зараховані молодіжні юнацькі і студентські команди – учасники чемпіонату Одеської області з футзалу серед юнаків 2022–2023 рр. (U-14) : «Іллічівець», «Локомотив», «ДЮСШ Роздільна», «СКА Центр», «ДЮСШ-11 Одеса» і «ДЮСШ Роздільна 2» (Додаток А). Так як рівень підготовленості перших трьох команд і команд другої трійки істотно відрізнявся (за весь чемпіонат команди другої трійки набрали удвічі менше очок (6, 4 і 2), від команди-призери (21, 19 і 11), при розрахунку усереднених показників їх змагальної техніко-тактичної підготовленості ураховувались лише дані по перших

трьох командах. Це було зроблено з метою отримання більш об'єктивних результатів, що відповідають молодіжним командам, підготовленим на належному рівні, бо при урахуванні показників змагальної діяльності всіх команд-учасниць чемпіонату усереднені результати виявились дуже низькими й недостатньо об'єктивними. У 2023–2024 році (у зв'язку з військовими діями та їхніми наслідками на півдні України такий чемпіонат не проводиться, тому нами використано матеріали чемпіонату минулих років.

До другої групи команд нами зараховано вісім кваліфікованих команд – учасників чемпіонату м. Одеси з футзалу 2023–2024 рр. («КК ПОРТО ФРАНКО», «Чорне море ПСВ», «КП ТМО», «Vtex», «Tute Expert» «BLACKSEAPSV (U17)», «ТЕХНОГОЛД» і «Пальміра»).

При розрахунках нами використано результати їхньої змагальної діяльності упродовж перших п'яти турів чемпіонату. Це спричинене тим, що з тих самих причин чемпіонат Одеси 2022–2023 рр. не проводився.

У таблицю 4, в яку для порівняння зведено результатів змагальної діяльності кваліфікованих дорослих та молодіжних команд з футзалу, нами додатково включено результати юніорської команди «BLACKSEAPSV (U17)», яка грає у другій групі команд, є учасницею чемпіонату м. Одеси 2023–2024 рр., але станом на кінець 5-го туру з трьома очками опинилася в числі аутсайдерів чемпіонату разом з командами «ТЕХНОГОЛД» (3 очки) і «Пальміра» (0 очок).

Для оцінювання змагальної діяльності гравців залучених до педагогічного спостереження футзальних команд нами розраховано такі коефіцієнти:

- коефіцієнт ефективності за формулою

$$Ke = (\Sigma \text{успішних ТТД} / \Sigma \text{усіх ТТД}) \cdot 100\%,$$

де Σ – знак суми; ТТД – техніко-тактичні дії.

- коефіцієнт результативності ударів по воротах – відношення кількості голів до загального числа ударів по воротах у відсотках (як і більшість наведених далі показників);

- коефіцієнт результативності ударів розраховано окремо для швидких, позиційних атак і стандартних положень, а також для окремого гравця, ланки, команди як за даними одного матчу, так і турніру;

- коефіцієнт надійності гри воротаря – відношення числа ударів, відбитих воротарем, до загального числа ударів, від яких м'яч безперешкодно летів у ворота.

Крім цього було розраховано такі інтегральні показники, як кількість техніко-тактичних дій за тайм, матч; щільність (активність) – кількість техніко-тактичних дій за зміну, за хвилину; «брак» технічних прийомів.

Запропонований нами педагогічний контроль та методика оцінювання техніко-тактичної діяльності у футзалі дають змогу тренерам отримувати достатньо повну, термінову та об'єктивну інформацію для ефективного керування навчально-тренувальною та змагальною діяльністю.

Дослідження проводились упродовж чотирьох етапів.

На першому етапі (вересень 2025 р.) – обрання теми магістерського дослідження, укладання й затвердження обґрунтування теми, ухвалення календарного плану роботи та його змісту, добір методів дослідження.

На другому етапі (вересень 2025 р. – жовтень 2025 р.) – аналіз та узагальнення даних спеціальної літератури, контенту мережі Інтернет і документальних матеріалів, написання першого розділу роботи, педагогічне спостереження за змагальною діяльністю команд – учасниць чемпіонату Одеської області серед юнаків 2022–2023 рр. (U-14), написання другого розділу роботи.

На третьому етапі (жовтень-листопад 2025 р.) – робота над третім розділом роботи, педагогічне спостереження змагальної діяльності кваліфікованих команд з футзалу – учасниць чемпіонату Одеси 2023– 2024 рр.

На четвертому етапі (грудень 2025 р.) – завершення педагогічного спостереження за змагальною діяльністю кваліфікованих

команд, завершення написання третього розділу роботи, формулювання висновків, оформлення тексту роботи, укладання тексту доповіді, презентації, проходження перевірки на плагіат, рецензування і попереднього захисту роботи на кафедрі, підготовка до офіційного захисту.

РОЗДІЛ ІІІ

МОДЕЛЮВАННЯ ТЕХНІКО-ТАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ГРАВЦІВ МОЛОДІЖНИХ КОМАНД У ФУТЗАЛІ

Дослідження техніко-тактичних дій кваліфікованих гравців міні-футбольних команд – учасників першого кола чемпіонату Одеси 2022–2023 рр. з футзалу під час їхньої змагальної діяльності здійснювалось з метою визначення реальних показників таких дій для побудови на їх підставі модельних характеристик техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих команд. Раціоналізація та оптимізація техніко-тактичної підготовки футзалістів завдяки наявності достовірної інформації про стан техніко-тактичної підготовленості команди загалом та її гравців зокрема є дієвим резервом підвищення ефективності їх підготовки й істотного скорочення часу досягнення ними високого рівня спортивної майстерності.

Усереднена часова структура ігор охоплених педагогічним спостереженням кваліфікованих команд за результатами хронометрування зведена у табл. 1.

Часова структура змагальної діяльності кваліфікованих команд вказує на «рваний» темп гри при якому футболісти з великою інтенсивністю виконують ігрові дії тривалістю до 5-ти хвилин за зміну, після чого ланка спортсменів відпочиває також до 4-х хвилин. Така ігрова діяльність відноситься до динамічної роботи змінної інтенсивності. За гру в команді проводять у середньому 8 змін. «Чистий» час гри ланки футболістів за зміну становить в середньому 3,4 хвилини – у першому таймі, та 4,0 хвилини – у другому. Час відпочинку ланки між змінами у першому таймі становить 3,6 хвилини, а у другому – 4,1 хвилини. За гру в середньому зафіксовано 24 зупинки (вихід м'яча за межі бічної та лицьової ліній).

**Усереднена часова структура змагальної діяльності
кваліфікованих футзальних команд**

№ з/п	Показники	1-й тайм M±m	2-й тайм M±m	Усього за гру
1	«Чистий» час («чиста» тривалість) гри, хв.	20	20	40
2	Загальний час (загальна тривалість) гри, хв.	34,9±1,0	36,0±2,2	70,9±3,9
3	Середня кількість змін ланок	4,0±1,8	4,0±1,7	8,0±3,8
4	«Чиста» тривалість гри ланки за зміну, хв.	3,4±0,3	4,0±1,2	7,4±1,9
5	Загальна тривалість гри ланки за зміну, хв.	4,6±1,3	4,8±1,2	9,4±1,9
6	Тривалість відпочинку ланок між змінами, хв.	3,6±1,0	4,1±1,0	7,8±2,3
7	Кількість зупинок гри, разів	11,1±1,7	12,9±1,9	24,0±3,2

Для повної інформації про структуру змагальної діяльності команд у футзалі необхідно визначити колективні, командні та індивідуальні техніко-тактичні дії команд і їхніх гравців. У табл. 2 зведено основні усереднені кількісні параметри змагальних техніко-тактичних дій в іграх перших п'яти турах Чемпіонату м. Одеси 2023–2024 рр., та їх відсоткові значення:

Таблиця 2

**Середні показники командних техніко-тактичних дій за гру
кваліфікованих футзальних команд**

№ з/п	Назва показника	M ± m	Δ	Відсотки
1	2	3	4	5
1	Загальна кількість усіх атак за гру	59,8±2,2	8,5	100,0
2	Кількість атак з ударом по воротах	38,2±1,8	7,0	63,9
3	Кількість швидких атак	17,7±1,2	4,6	29,6
4	Швидких атак з ударом по воротах, к-сть	11,0±0,8	3,1	62,2
5	Кількість позиційних атак	34,6±1,9	7,4	57,9
6	Позиційних атак з ударом по воротах, к-сть	20,4±1,4	5,4	59,0

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
7	Кількість стандартних положень	7,5±0,7	2,7	12,5
8	Станд. положень з ударом по воротах, к-сть	4,4±0,4	1,6	58,7
9	Загальна кількість ударів по воротах	38,5±1,7	6,6	100,0
10	Кількість забитих голів	3,1±0,2	0,8	8,1
11	Кількість ударів, які відбив воротар	10,8±0,7	2,7	28,1
12	Кількість ударів, які попали в гравця	12,8±0,9	3,5	33,2
13	Кількість ударів мимо воріт	11,8±0,8	3,1	30,7
14	Надійність воротаря, %	-	-	77,7

Результати проведених нами педагогічних спостережень і подальший аналіз ігор чемпіонату Одеси з футзалу серед кваліфікованих команд упродовж перших п'яти турів (першої половини) сезону 2023–2024 рр. (табл. 2) показали, що команди в середньому проводять за гру по 38,2 ефективних атак, що становить 63,9% від їх загальної кількості (59,8). При цьому найефективнішими є швидкі атаки, питома вага яких становить 29,6% від усіх атак команди, а ефективність – 62,2% – найвища. Атак зі стандартних положень, порівняно з кількістю швидких і позиційних атак, команди проводять найменше (всього 12,5%), проте їхня ефективність доволі висока – 58,7%. Водночас ефективність позиційних атак, яких команди в середньому за гру проводять найбільше (57,9%), виявилась неістотно вищою від атак зі стандартних положень (59,0%). Проте різниці між ефективністю різних видів атак не перевищують 3,5%, що лежить на межі достовірності, тому фактично позиційні атаки, яких команди проводять найбільше, приносять командам найбільше голів (рис. 1).

Стосовно ударів по воротах, то лише 8,1% від їх загального числа досягають цілі. На удари мимо воріт (30,7%), удари в гравця (33,2%) і удари, відбиті воротарем (28,1%) припадає майже 92% від їх загального числа, що свідчить про загально низьку їхню ефективність, і є дієвим

резервом підвищення спортивної результативності команд, техніко-тактичні дії яких охоплено педагогічним спостереженням.

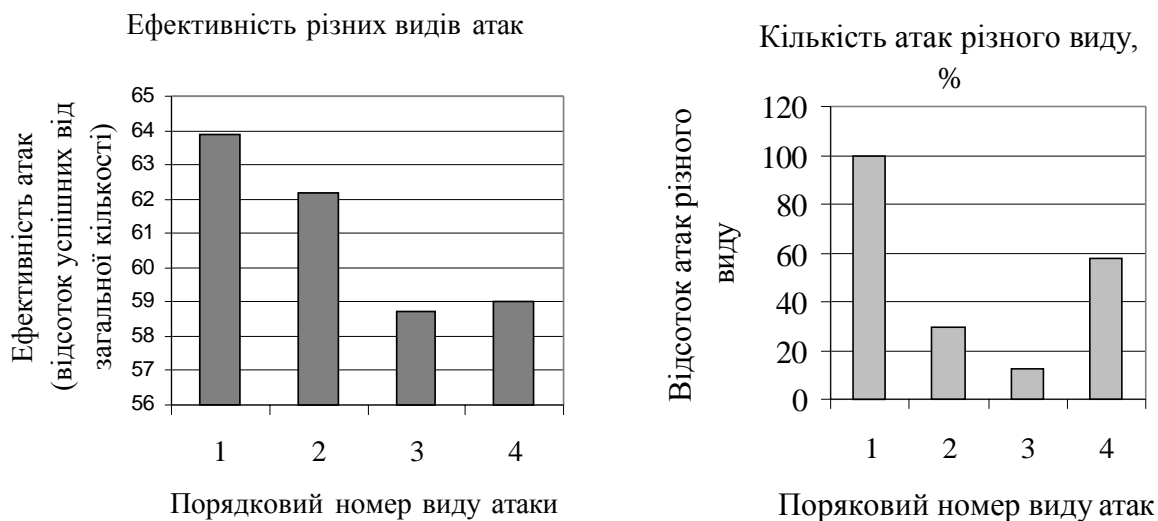

Рис. 1. Успішні атаки різного виду і їх загальна кількість за гру кваліфікованої команди з футзалу у відсотках: 1 – загальна кількість атак; 2 – швидкі атаки; 3 – атаки з стандартних положень; 4 – позиційні атаки.

Проведені нами дослідження також передбачали аналіз передач, які упродовж гри виконували гравці кваліфікованих команд. Передачі м'яча ми розрізняли за їх кількістю і якістю (точністю й успішністю). Аналізувались передачі в зонах нападу і в зоні захисту, які виконували гравці різних амплуа. В результаті педагогічного спостереження за змагальною діяльністю команд виявлено, що футболісти-захисники виконують більшу кількість передач у своїй зоні, переважно без спортивного протиборства. Більшість їхніх передач мають підготовчий формувальний характер, а їх якість, ураховуючи змагальні ситуації, в яких вони виконувались, була вищою від якості передач нападників. Це обумовлене тим, що передачі від нападників мають конструктивний характер, спрямований на загострення гри, виконуються переважно в зоні нападу і часто в умовах створюваних суперниками завад.

На підставі вивчення й аналізу показників змагальної техніко-тактичної діяльності кваліфікованих команд та їх оцінювання, нами було розраховано зведені у табл. 3 відповідні модельні характеристики техніко-тактичних дій під час гри кваліфікованих гравців і команд з футзалу.

Таблиця 3

**Модельні характеристики техніко-тактичної діяльності
у футзалі**

№ з/п	Назва показника	$M \pm m$	δ	$M \pm \delta$
1	2	3	4	5
1	Загальна кількість усіх атак за гру	$59,8 \pm 2,2$	8,5	51,3 – 68,3
2	Кількість атак з ударом по воротах	$38,2 \pm 1,8$	7,0	31,2 – 45,2
3	Кількість швидких атак	$17,7 \pm 1,2$	4,6	13,1 – 22,3
4	Швидких атак з ударом по воротах, к-ть	$11,0 \pm 0,8$	3,1	7,9 – 14,1
5	Кількість позиційних атак	$34,6 \pm 1,9$	7,4	27,2 – 42,0
6	Позиційних атак з ударом по воротах, к-сть	$20,4 \pm 1,4$	5,4	15,0 – 25,8
7	Кількість стандартних положень	$7,5 \pm 0,7$	2,7	4,8 – 10,2
8	Станд. положень з ударом по воротах, к-сть	$4,4 \pm 0,4$	1,6	2,8 – 6,0
9	Загальна кількість ударів по воротах	$38,5 \pm 1,7$	6,6	31,9 – 45,1
10	Кількість забитих голів	$3,1 \pm 0,2$	0,8	2,3 – 3,9
11	Кількість ударів, які відбив воротар	$10,8 \pm 0,7$	2,7	8,1 – 13,5
12	Кількість ударів, які попали в гравця	$12,8 \pm 0,9$	3,5	9,3 – 16,3
13	Кількість ударів мимо воріт	$11,8 \pm 0,8$	3,1	8,7 – 14,9

Нами запропоновано модельні характеристики техніко-тактичних дій за показниками їхньої ефективності у швидких атаках, у позиційних атаках, і в стандартних положеннях, а також за результативністю нанесених по воротах ударів – відсотком забитих м'ячів від загальної кількості спроб забити гол. Розроблені нами модельні характеристики змагальної техніко-тактичної діяльності у футзалі можуть стати своєрідними орієнтирами у системі підготовки як молодих спортсменів і молодіжних команд, так і

кваліфікованих команд і їх гравців. Основою модельних характеристик змагальної діяльності у футзалі є кількісні оцінки показників колективних командних та індивідуальних техніко-тактичних дій спортсменів. Розроблені нами на підставі результатів педагогічних спостережень модельні характеристики ґрунтуються на змагальній діяльності гравців кваліфікованих команд. До них зараховано кількість атак за гру (51,3 – 68,3), кількість швидких атак (13,1 – 22,3), що характеризують атакуючий, активний характер гри, а також загальна кількість ударів по воротах за гру (31,9 – 45,1), яка відображає різноманітність форм атакувальних дій.

Аналіз ігрової діяльності у футзалі дає змогу стверджувати, що модельні характеристики найповніше характеризують окремі елементи гри та ефективність техніко-тактичних дій футболістів, а подальше вдосконалення техніко-тактичної майстерності гравців і команд у цьому виді спорту, основними критеріями якої є уміння виконувати складні техніко-тактичні дії на високій швидкості пересування за значного опору суперника, підвищення надійності атакувальних та оборонних дій, підвищення темпу гри і значущості окремих ігрових епізодів, що загалом призводить до зростання загальної напруженості матчів.

Молодіжний футзал, як і інші види дитячого та юнацького спорту, на відміну від професійного, дорослого футболу, характеризується наявністю важливого стримувального чинника – навчання, яке у старших класах ЗОШ і в закладах середньої спеціальної і вищої освіти різного рівня акредитації є основною діяльністю молодих спортсменів, що висуває високі емоційні психофізичні вимоги до організму (особливо в періоди атестаційних модулів та заліково-екзаменаційних сесій). Розглядаючи змагальну техніко-тактичну діяльність молодіжних і студентських команд, доцільно відзначити, що деякі її кількісні показники виявляються вищими, ніж у кваліфікованих гравців і команд (табл.4):

**Порівняльна характеристика техніко-тактичних дій
команд різної кваліфікації**

№ з/п	Назва показника	Кваліфіков. сер.		Юнаки-лідери		Квал. аутсайдер	
		М ± m	%	М ± m	%	М ± m	%
1	Загальна кількість усіх атак за гру	59,8±2,2	100,0	62,3±4,1	100,0	54,2±2,4	100,0
2	Кількість атак з ударом по воротах	38,2±1,8	63,9	37,1±2,6	59,5	33,2±1,9	61,2
3	Кількість швидких атак	17,7±1,2	29,6	17,8±1,3	28,6	16,1±1,6	29,7
4	Швидких атак з ударом по воротах, к-ть	11,0±0,8	62,2	11,0±0,9	61,7	11,0±1,7	69,2
5	Кількість позиційних атак	34,6±1,9	57,9	36,2±3,4	58,1	30,8±3,9	56,8
6	Позиційних атак з ударом по воротах, к-сть	20,4±1,4	59,0	19,9±2,2	55,0	16,9±1,4	54,9
7	Кількість стандартних положень	7,5±0,7	12,5	8,3±3,5	13,3	7,3±1,0	13,5
8	Станд. положень з ударом по воротах, к-сть	4,4±0,4	58,7	4,5±0,4	54,1	4,1±0,8	56,7
9	Загальна кількість ударів по воротах	38,5±1,7	100,0	48,9±2,6	100,0	33,7±1,9	100,0
10	Кількість забитих голів	3,1±0,2	8,1	4,2±0,3	8,6	4,2±0,5	12,5
11	Кількість ударів, які відбив воротар	10,8±0,7	28,1	16,2±1,0	33,1	9,5±0,6	28,2
12	Кількість ударів, які попали в гравця	12,8±0,9	33,2	12,1±1,2	24,7	9,3±0,9	27,6
13	Кількість ударів мимо воріт	11,8±0,8	30,7	16,4±1,3	33,5	10,7±1,3	31,8
14	Надійність воротаря, %	-	77,7	-	79,4	-	64,6

Аналіз зведених у табл. 4 даних показує, що середня кількість атак за гру у молодіжних команд вища, ніж у кваліфікованих команд з міні-футболу (62,3 атак у юнаків, і 59,8 – у кваліфікованих футболістів), проте їхня якість (кількість успішних атак у молодіжних колективів, яка становить 59,5%), нижча від ефективні атак у гравців кваліфікованих команд (63,9%). Кількість швидких атак у юнаків становить 28,6% від їх загальної кількості, проти 29,6% – у дорослих спортсменів); відсоток

ефективних швидких атак є дещо нижчим, ніж у футболістів кваліфікованих команд (61,7% і 62,2% відповідно) – рис. 2.

Високий «технічний брак» (втрати м'яча при виконанні передач і в протиборствах) молодіжних команд певною мірою пояснюється прагненням молодих футболістів грати у високому темпі. Аналіз змагальної діяльності та перегляд тренувальних занять молодіжних та студентських команд дав змогу виявити й інші причини «технічного браку». Так, вправи, спрямовані на вдосконалення техніко-тактичної майстерності, часто виконуються на швидкостях, не характерних для сучасного футзалу, та без тактичної доцільності (наприклад, виконання обведень не в напрямку воріт, а в кут майданчика, забагато поперечних передач, завершальні удари виконуються після тривалої підготовки, а при атаках воріт у парах, футболісти, які володіють м'ячем, не йдуть на супротивника, для обведення тощо

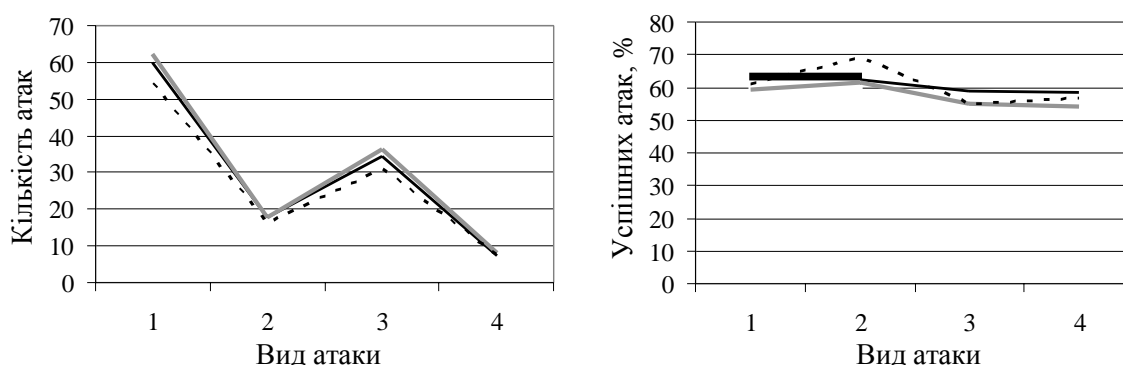

Рис. 2. Кількість і успішність різних видів атак командами різної кваліфікації: — - кваліфіковані команди; - - - - молодіжні команди; - . - команда – аутсайдер. 1 – загальна кількість атак; 2 – швидкі атаки; 3 – позиційні атаки; 4 – атаки зі стандартних положень

Молоді футболісти частіше пробивають по воротах (48,9 ударів проти 38,5 ударів у дорослих команд); гравці команд вищої кваліфікації забивають за гру менше голів (в середньому 3,1), ніж юнацькі команди (в середньому 4,2 голи за гру). Результативність молодіжних команд у відсотках (8,6%)

також дещо вища, ніж у дорослих команд (8,1%). Зате молоді футболісти частіше б'ють повз ворота (33,5% від нанесених по воротах ударів), ніж футболісти кваліфікованих команд (30,7%).

В іграх молодіжних і студентських команд (табл.4), під час яких реєструвалися удари по воротах, було зафіксовано такі показники (усереднені дані): всього було пробито 48,9 ударів, з яких а в ворота - 20,4 ударів (16,2 – відбитих воротарем, і 4,2 – забито голів); відсоток забитих м'ячів становив 8,6% від загальної кількості ударів по воротах; ударів у гравця зафіксовано 12,1 (24,7%), а пробито повз ворота 16,4 (33,5%) ударів. Досить високий брак зафіксовано у завершальній стадії атак, так як сума ударів повз ворота (33,5%) та ударів у гравця (24,7%) перевищила половину всіх нанесених ударів – 58,2% (рис. 3):

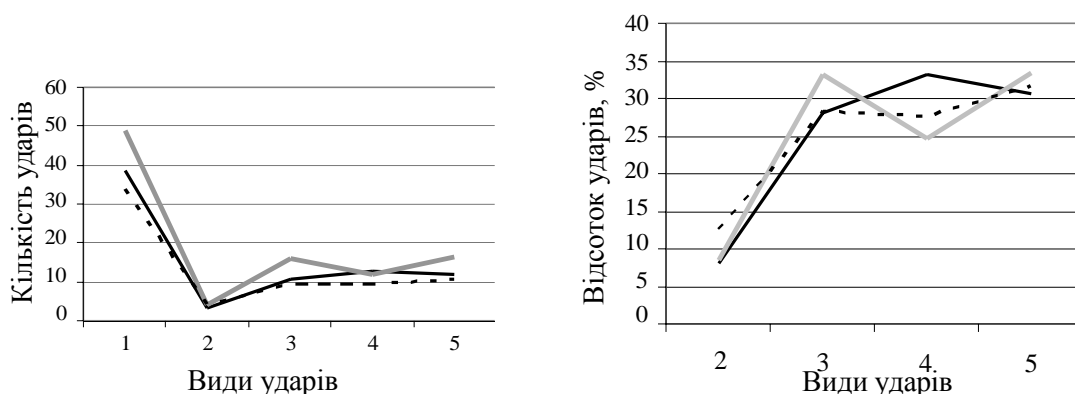

Рис. 3. Кількість і відсоток різних видів ударів по воротах командами різної кваліфікації: — кваліфіковані команди; — молодіжні команди; — команда-аутсайдер. 1 – загальна кількість ударів; 2 – Забиті голи; 3 – удари, які відбив воротар; 4 – удари, що попали в гравця; 5 – удари мимо воріт.

Підсумовуючи результати аналізу даних з табл. 4, можна констатувати, що молодіжні і студентські команди поступаються гравцям кваліфікованих футзальних команд за такими показниками техніко-тактичних дій, як ефективність атак (значно більше атак юнаків не завершуються ударом по воротах через неточні передачі, а кількість точних передач у них нижча, ніж у кваліфікованих футболістів). Зате відсоток надійності гри воротарів у студентських командах (79,4%) виявився дещо вищим, ніж у воротарів команд вищої кваліфікації (77,7%), що можна пояснити нижчою складністю ударів по воротах команд-суперниць.

Це дає змогу стверджувати, що індивідуальна підготовка, зокрема відпрацювання точності передач, є важливою складовою технічної підготовки у навчально-тренувальному процесі молодих спортсменів. У сучасному футзалі питання індивідуальної технічної підготовки гравців стає одним із вирішальних чинників усього навчально-тренувального процесу [42, 46]. Це зумовлюється кількома причинами. По-перше, футзал є технічно складним видом спорту, і часу загальнокомандних навчально-тренувальних занять, як завжди, не вистачає для того, щоб гравець опанував усе різноманіття ігрових прийомів на досить високому рівні. По-друге, вирівнювання сил провідних молодіжних і студентських команд змушує тренерів на тренуваннях більше уваги та часу приділяти тактиці загальнокомандних взаємодій. По-третє, індивідуальна підготовка ефективніша, оскільки вона немислима без свідомого підходу гравця до роботи, яку він виконує.

Відмінності між переважною більшістю показників різних груп команд, зведені в табл. 4 статистично достовірні (для рівня значущості $p=0,05$). За даними, зведеним у табл. 4, у команди-аутсайдера «BLACKSEAPSV (U17)» чемпіонату Одеси серед кваліфікованих команд, і в молодіжних команд – лідерів чемпіонату Одеської області серед юнаків (U-14) – «Іллічівець», «Локомотив» і «ДЮСШ Роздільна:» – відсоток швидких атак (29,7% і 28,6%) практично не відрізняється від аналогічного

середнього показника (29,6%) – у кваліфікованих команд. Ефективність атак у команди «BLACKSEAPSV (U17)» (61,2%) вища, ніж у молодіжних і студентських команд (59,5%), але нижча, ніж середній показник кваліфікованих футзалістів (63,9%).

Порівняльний аналіз атакуючих дій кваліфікованих команд з аналогічними діями команди «BLACKSEAPSV (U17)» показує, що стандартних положень (12,5%) у команд-учасниць чемпіонату Одеси менший, ніж у команди-аутсайдера (13,5%). Кількість позиційних атак у кваліфікованих команд дещо вищий (57,9%), ніж у команди «BLACKSEAPSV (U17)» (56,8%), але неістотно нижчий, ніж у молодіжних колективів (58,1%), що свідчить про високий рівень спортивної майстерності дорослих футболістів; це дає змогу їхнім командам довше розігрувати комбінації до завершального удару.

Аналіз ударів по воротах команд кваліфікованих футболістів і команд-учасниць юнацького чемпіонату Одеської області дає змогу прийти до висновку, що загальна кількість ударів студентських команд (48,9) більша, ніж у команд-учасниць чемпіонату міста Одеси (38,5), та команди-аутсайдера згаданого чемпіонату (33,7). Але молоді футболісти частіше б'ють повз ворота (16,4), ніж кваліфіковані спортсмени (11,8) та гравці «BLACKSEAPSV (U17)» (10,7). Це можна пояснити й тим, що гравці молодіжних команд набагато частіше б'ють по воротах (в середньому 48,9 ударів за гру) порівняно з аналогічними показниками команд дорослих спортсменів і членів команди-аутсайдера чемпіонату Одеси (38,5 і 33,7 ударів відповідно).

Таким чином, отримані нами результати проведеного дослідження змагальної діяльності команд з футзалу різної кваліфікації підтвердили висунуту у вступі гіпотезу і довели, що запропонована нами методика педагогічного контролю техніко-тактичної діяльності спортсменів у міні-футболі може дати змогу не тільки визначати за якісними критеріями відповідність кількісних показників змагальної діяльності і рівня техніко-

тактичної підготовленості футболістів з розробленими модельними характеристиками, а й вносити відповідні корективи у їхній навчально-тренувальний процес з метою підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості й спортивної результативності команди.

Висновки за розділом 3

1. Дослідження техніко-тактичних дій кваліфікованих гравців міні-футбольних команд – учасників першого кола чемпіонату Одеси 2022–2023 рр. з футзалу під час їхньої змагальної діяльності здійснювалось з метою визначення реальних показників таких дій для побудови на їх підставі модельних характеристик техніко-тактичної підготовленості кваліфікованих команд, які можуть бути використані під час контролю за техніко-тактичною підготовленістю молодіжних команд, та їх підготовки.

2. Часова структура змагальної діяльності кваліфікованих команд вказує на «рваний» темп гри при якому футболісти з великою інтенсивністю виконують ігрові дії тривалістю до 5-ти хвилин за зміну, після чого ланка спортсменів відпочиває також до 4-х хвилин. Така ігрова діяльність відноситься до динамічної роботи змінної інтенсивності. За гру в команді проводять у середньому 8 змін. «Чистий» час гри ланки футболістів за зміну становить в середньому 3,4 хвилини – у першому таймі, та 4,0 хвилини – у другому. Час відпочинку ланки між змінами у першому таймі становить 3,6 хвилини, а у другому – 4,1 хвилини.

3. Результати педагогічних спостережень за змагальною діяльністю команд – учасників чемпіонату Одеси з футзалу серед кваліфікованих команд упродовж перших п'яти турів сезону 2023–2024 рр. показали, що команди в середньому проводять за гру по 38,2 ефективних атак, що становить 63,9% від їх загальної кількості (59,8). При цьому найефективнішими є швидкі атаки, питома вага яких становить 29,6% від усіх атак команди, а ефективність – 62,2% – найвища. Атак зі стандартних положень, порівняно з кількістю швидких і позиційних атак, команди

проводять найменше (всього 12,5%), проте їхня ефективність доволі висока – 58,7%. Водночас ефективність позиційних атак, яких команди в середньому за гру проводять найбільше (57,9%), виявилась неістотно вищою від атак зі стандартних положень (59,0%). Проте різниці між ефективністю різних видів атак не перевищують 3,5%, що лежить на межі достовірності, тому фактично позиційні атаки, яких команди проводять найбільше, приносять командам найбільше голів.

4. Стосовно ударів по воротах, то лише 8,1% від їх загального числа досягають цілі. На удари мимо воріт (30,7%), удари в гравця (33,2%) і удари, відбиті воротарем (28,1%) припадає майже 92% від їх загального числа, що свідчить про загально низьку їхню ефективність, і є дієвим резервом підвищення спортивної результативності команд, техніко-тактичні дії яких охоплено педагогічним спостереженням.

5. В результаті педагогічного спостереження за змагальною діяльністю кваліфікованих команд виявлено, що футболісти-захисники виконують більшу кількість передач у своїй зоні, переважно без спортивного протистояння. Більшість їхніх передач мають підготовчий формувальний характер, а їх якість, урахувавши змагальні ситуації, в яких вони виконувались, була вищою від якості передач нападників. Це обумовлене тим, що передачі від нападників мають конструктивний характер, спрямований на загострення гри, виконуються переважно в зоні нападу і часто в умовах створюваних суперниками завад.

6. На підставі вивчення й аналізу показників змагальної техніко-тактичної діяльності кваліфікованих команд та їх оцінювання, нами було розраховано відповідні модельні характеристики техніко-тактичних дій під час гри кваліфікованих гравців і команд з футзалу за показниками їхньої ефективності у швидких атаках, у позиційних атаках, і в стандартних положеннях, а також за результативністю нанесених по воротах ударів – відсотком забитих м'ячів від загальної кількості спроб забити гол.

7. Розроблені нами модельні характеристики змагальної техніко-тактичної діяльності у футзалі можуть стати своєрідними орієнтирами у системі підготовки як молодих спортсменів і молодіжних команд, так і кваліфікованих команд і їх гравців. Основою модельних характеристик змагальної діяльності у футзалі є кількісні оцінки показників колективних командних та індивідуальних техніко-тактичних дій спортсменів. Розроблені модельні характеристики ґрунтуються на змагальній діяльності гравців кваліфікованих команд. До них зараховано кількість атак за гру (40,4–79,2), кількість швидких атак (11,9–23,5), що характеризують атакуючий, активний характер гри, а також загальна кількість ударів по воротах за гру (26,9–50,1), яка відображає різноманітність форм атаквальних дій.

8. Аналіз ігрової діяльності у футзалі дає змогу стверджувати, що модельні характеристики найповніше характеризують окремі елементи гри та ефективність техніко-тактичних дій футболістів, а подальше вдосконалення техніко-тактичної майстерності гравців і команд у цьому виді спорту, основними критеріями якої є уміння виконувати складні техніко-тактичні дії на високій швидкості пересування за значного опору суперника, підвищення надійності атаквальних та оборонних дій, підвищення темпу гри і значущості окремих ігрових епізодів, що загалом призводить до зростання загальної напруженості матчів.

9. Молодіжний футзал, як і інші види дитячого та юнацького спорту, на відміну від професійного, дорослого футболу, характеризується наявністю важливого стримувального чинника – навчання, яке у старших класах ЗЗСО і в закладах середньої спеціальної і вищої освіти різного рівня акредитації є основною діяльністю молодих спортсменів, що висуває високі емоційні психофізичні вимоги до організму (особливо в періоди атестаційних модулів та заліково-екзаменаційних сесій).

10. Нами встановлено, що середня кількість атак за гру у молодіжних команд вища, ніж у кваліфікованих команд з футзалу (62,3 атак у

юнаків, і 59,8 – у кваліфікованих футболістів), проте їхня якість (кількість успішних атак у молодіжних колективів, яка становить 59,5%), нижча від ефективні атак у гравців кваліфікованих команд (63,9%). Кількість швидких атак у юнаків становить 28,6% від їх загальної кількості, проти 29,6% – у дорослих спортсменів); відсоток ефективних швидких атак є дещо нижчим, ніж у футболістів кваліфікованих команд (61,7% і 62,2% відповідно).

11. Високий «технічний брак» (втрати м'яча при виконанні передач і в протиборствах) молодіжних команд певною мірою пояснюється прагненням молодих футболістів грати у високому темпі. Аналіз змагальної діяльності та перегляд тренувальних занять молодіжних та студентських команд дав змогу виявити й інші причини «технічного браку». Так, вправи, спрямовані на вдосконалення техніко-тактичної майстерності, часто виконуються на швидкостях, не характерних для сучасного футзалу, та без тактичної доцільності (наприклад, виконання обведень не в напрямку воріт, а в кут майданчика, забагато поперечних передач, завершальні удари виконуються після тривалої підготовки, а при атаках воріт у парах, футболісти, які володіють м'ячем, не йдуть на супротивника, для обведення тощо

12. Молоді футболісти частіше пробивають по воротах (48,9 удари проти 38,5 ударів у дорослих команд), Але гравці команд вищої кваліфікації забивають за гру менше голів (в середньому 3,1), ніж юнацькі команди (в середньому 4,2 голи за гру). Результативність молодіжних команд у відсотках (8,6%) також дещо вища, ніж у дорослих команд (8,1%). Зате молоді футболісти частіше б'ють повз ворота (33,5% від нанесених по воротах ударів), ніж футболісти кваліфікованих команд (30,7%).

13. В іграх молодіжних і студентських команд, під час яких реєструвалися удари по воротах, було зафіксовано такі показники (усереднені дані): всього було пробито 48,9 ударів, з яких а в ворота - 20,4 ударів (16,2 – відбитих воротарем, і 4,2 – забито голів); відсоток забитих

м'ячів становив 8,6% від загальної кількості ударів по воротах; ударів у гравця зафіксовано 12,1 (24,7%), а пробито повз ворота 16,4 (33,5%) ударів. Досить високий брак зафіксовано у завершальній стадії атак, так як сума ударів повз ворота (33,5%) та ударів у гравця (24,7%) перевищила половину всіх нанесених ударів –58,2% (рис. 3):

14. Результати нашого дослідження дають змогу констатувати, що результати аналізу даних з табл. 4, можна констатувати, що молодіжні і студентські команди поступаються гравцям кваліфікованих міні-футбольних команд за такими показниками техніко-тактичних дій, як ефективність атак (значно більше атак юнаків не завершуються ударом по воротах через неточні передачі (кількість точних передач у них нижча, ніж у кваліфікованих футболістів). Зате відсоток надійності гри воротарів у студентських командах (79,4%) виявився дещо вищим, ніж у воротарів команд вищої кваліфікації (77,7%), що можна пояснити нижчою складністю ударів по воротах команд-суперниць.

15. Це дає змогу стверджувати, що індивідуальна підготовка, зокрема відпрацювання точності передач, є важливою складовою технічної підготовки у навчально-тренувальному процесі молодих спортсменів. У сучасному футзалі питання індивідуальної технічної підготовки гравців стає одним із вирішальних чинників усього навчально- тренувального процесу.

16. Порівняння змагальних техніко-тактичних дій команд різної кваліфікації показало, що у команди-аутсайдера («BLACKSEAPSV (U17)») і в молодіжних команд відсоток швидких атак (29,7% і 28,6%) практично не відрізняється від аналогічного середнього показника (29,6%) у кваліфікованих команд. Ефективність атак у команди «BLACKSEAPSV (U17)» (61,2%) вища, ніж у молодіжних і студентських команд (59,5%), але нижча, ніж середній показник кваліфікованих футзалістів (63,9%).

Порівняльний аналіз атаквальних дій кваліфікованих команд з аналогічними діями команди «BLACKSEAPSV (U17)» показує, що

стандартних положень (12,5%) у команд-учасниць чемпіонату Одеси менший, ніж у команди-аутсайдера (13,5%). Кількість позиційних атак у кваліфікованих команд дещо вищий (57,9%), ніж у команди «BLACKSEAPSV (U17)» (56,8%), але неістотно нижчий, ніж у молодіжних колективів (58,1%), що свідчить про високий рівень спортивної майстерності дорослих футболістів; це дає змогу їхнім командам довше розігрувати комбінації до завершального удару.

17. Аналіз ударів по воротах команд кваліфікованих футболістів і команд-учасниць юнацького чемпіонату Одеської області дає змогу прийти до висновку, що загальна кількість ударів студентських команд (48,9) більша, ніж у команд-учасниць чемпіонату міста Одеси (38,5), та команди-аутсайдера згаданого чемпіонату (33,7). Але молоді футболісти частіше б'ють повз ворота (16,4), ніж кваліфіковані спортсмени (11,8) та гравці «BLACKSEAPSV (U17)» (10,7). Це можна пояснити й тим, що гравці молодіжних команд набагато частіше б'ють по воротах (в середньому 48,9 ударів за гру) порівняно з аналогічним показниками команд дорослих спортсменів і членів команди-аутсайдера чемпіонату Одеси (38,5 і 33,7 ударів відповідно).

18. Отримані нами результати проведеного дослідження змагальної діяльності команд з футзалу різної кваліфікації підтвердили висунуту у вступі гіпотезу і довели, що запропонована нами методика педагогічного контролю техніко-тактичної діяльності спортсменів у футзалі може дати змогу не тільки визначати за якісними критеріями відповідність кількісних показників змагальної діяльності і рівня техніко-тактичної підготовленості футболістів з розробленими модельними характеристиками, а й вносити відповідні корективи у їхній навчально-тренувальний процес з метою підвищення рівня техніко-тактичної підготовленості й спортивної результативності команди.

ВИСНОВКИ

Техніко-тактична підготовленість футзалістів тісно пов'язана з рівнем їхньої загальної і спеціальної фізичної підготовленості. У структурі фізичної підготовленості спортсменів, які спеціалізуються у футзалі, найбільш важливими її компонентами є координаційні здатності, швидкість, силові якості, а також загальна і спеціальна витривалість. У футзалі, як і інших спортивних іграх, тактика тісно переплітається з технікою. Технічна підготовленість футболістів є основою для реалізації їх змагальних тактичних завдань і дій. При цьому чим вищим є рівень технічної підготовленості гравців, тим різноманітнішими стають їхні тактичні дії.

Для успішного керування тренувальним та змагальним процесами у підготовці спортсменів різної кваліфікації застосовують педагогічний контроль – одну з найважливіших складових функцій, що забезпечують реалізацію керування цими процесами. Ефективність такого керування визначається точністю й обсягом знань про структуру і специфіку змагальної діяльності в конкретному виді спорту. Процес контролю за елементами змагальної діяльності визначається завданнями, які стоять перед тренерами, тобто змістом та обсягом тої інформації, яку він має отримати для оцінювання рівня підготовленості своїх гравців або оцінювання групових командних дій в нападі чи у захисті. Однією з особливостей змагальної діяльності у футзалі є наявність двох суб'єктів контролю: команди – як єдиної системи, та окремих гравців.

До основних засобів техніко-тактичної підготовки належать фізичні вправи різної спрямованості, які у футзалі умовно поділяють на спеціалізовані та неспеціалізовані. Спеціалізованість вправ оцінюється за рівнем збігу елементів та послідовності їх виконання з руховими завданнями, які виконуються у змагальній діяльності, а також сполученості завдань, які вирішуються у тренувальному процесі. Неспеціалізовані засоби підготовки, як загально-підготовчі вправи, переважно представлені комплексами швидкісно-силової та силової підготовки, які не дуже часто використовуються в системі підготовки і тренування спортсменів у міні-футболі, проте вони мають

позитивний вплив на розвиток стартової швидкості та стрибучості. Однак сучасні вимоги до високої динаміки зростання спортивної майстерності в ігрових видах спорту вимагає пошуку нових, ще більш ефективних шляхів підвищення спеціальної фізичної та техніко-тактичної підготовленості спортсменів з урахуванням точних кількісних критеріїв для оцінювання структури і динаміки фізичних навантажень.

Встановлено, що для ефективного керування підготовкою футболістів необхідні поглиблені знання про особливості їх ігрової діяльності й повна та оперативна інформація про показники їхньої підготовленості і тренувально-змагальної діяльності. Однак, незважаючи на те, що техніко-тактична підготовка в теорії та методиці спортивних ігор – загалом, і футболу – зокрема завжди була й залишається надважливим її розділом, у спеціальній літературі проблема контролю й удосконалення техніко-тактичної підготовки молодіжних команд у футзалі висвітлена недостатньо і вимагає подальшого дослідження.

Розроблені нами модельні характеристики змагальної техніко-тактичної діяльності кваліфікованих команд є основою для розрахунку модельних характеристик молодіжних і студентських футзальних команд, до яких зараховують кількісні (види атак і їх кількість, удари по воротах тощо) та якісні (ефективність та результативність) показники.

На підставі отриманих результатів педагогічних спостережень розроблено критерії оцінювання індивідуальних та командних техніко-тактичних дій у футзалі, які необхідні для цілеспрямованого керування тренувальним процесом спортсменів і команд різної кваліфікації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галюза С. С. Розвиток фізичних здібностей студенток університетів в процесі занять футболом : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Луганськ, 2013. 20 с.
2. Артюшенко О. Ф., Артюшенко А. О., Волков В. Л. Типологічні особливості прояву вольових якостей в учнів старшого шкільного віку . *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2012. № 19(3). С. 102-109.
3. Безверхня Г. В. Мотивація до занять фізичною культурою і спортом школярів 5–11-х класів : автореф. дис. ... канд. наук фіз. вих. : 24.00.02. Львів, 2004. 23 с.
4. Безкоровайна О. В. Самоствердження як важливий соціально-психологічний феномен становлення особистості раннього юнацького віку. *Рідна школа*, 2009. № 4. С.32–35.
5. Бех І. Д. Особистість у духовно-ціннісному вимірі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка.* 2002. № 9. С. 60–62.
6. Боднар А. О. Вплив фізичної культури і спорту на формування особистості школяра. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини* : збірник наук. праць. 2010. Вип. 3. С. 12–16.
7. Бойченко А. В. Дослідження організаційно-методичного і технічного забезпечення секційних занять з футболу учнів 8–9 класів загальноосвітніх шкіл. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* Чернігів : ЧДПУ імені Т. Г. Шевченка, 2016. Вип. 136, Т. 4. С. 20–22.
8. Бойченко А. В. Організація занять із фізичного виховання студентів. Науково-методичні основи сучасного навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах : актуальні проблеми, досвід, перспективи вдосконалення : матеріали Всеукр. науковопрактич. конф. Харків : ХГПА, 2013. С. 32–33.

9. Бойченко А. В. Основи навчання гри у міні-футбол : навч.-метод. посіб. / А. В. Бойченко. Харків: ХГПА, 2016. 118 с.
10. Бойченко А. В. Удосконалення техніки футболу дітей середнього шкільного віку за допомогою технічних засобів навчання. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури : зб. наук. праць / За ред. Г. М. Арзютова. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 3К(45)14. С. 121–124.
11. Булах І. С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків: дис. ... докт. психол. наук : 19.00.07. К., 2004. 510 с.
12. Валькевич О. Розвиток швидкісно-силової підготовки у футболістів 13–14 років. *Молодіжний науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Фізичне виховання і спорт, 2014. Вип. 14. С. 105–108.
13. Грибан Г. П. Методичне забезпечення ефективності функціонування системи фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів України / Г. П. Грибан, В. П. Краснов, В. Є. Осипенко, В. І. Айунц. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. 2017. Вип. 143. С. 8–10.
14. Грибан Г. П. Мірошник Л. М. , Рожкова С. Г. Активізація навчально-виховної роботи як засіб поліпшення дисциплінованості та успішності учнівської молоді у процесі занять фізичною культурою та спортом (на прикладі роботи Житомирської ДЮСШ при школі-інтернаті для дітей-сиріт). *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 1998. № 2. С. 76–78.
15. Грибан Г. П. Формування здорового способу життя у студентів у навчальному процесі з фізичного виховання. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт. 2014. Вип. 118 (3). С. 97–101.
16. Дейкун М. П. Форми організації позакласної та позашкільної роботи з фізичного виховання як дієва складова запровадження здорового способу життя. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*.

Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2016. Вип. 139 (1). С. 123–127.

17. Єрмаков С. С. Застосування тренажерів при технічній та фізичній підготовці волейболістів. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, 2016. Вип. 139 (1). С. 66–69.

18. Жосан І., Стрикаленко Є., Шалар О. Технічне обладнання в тренуванні юних футболістів. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. 2014. № 17. С. 448–454.

19. Жукотинський К. К. Формування фізичної культури учнів 8-9 класів у процесі фізкультурно-спортивної роботи в позашкільних навчальних закладах. дис... канд. пед. наук: 13.00.07. Ін-т пробл. виховання АПН України. К., 2007. 279 арк.

20. Качуровський Д. О. Світоглядна і морально-вольова підготовка як завдання виховної роботи у сучасному дитячому спорті. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2012.

21. Коваль С. С. Комплексне формування рухових якостей і освоєння техніко-тактичних дій юних футболістів 8–12 років : автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24.00.01 / Святослав Святославович Коваль. Харків, 2010. 26 с.

22. Королівська С. В. Клубна форма організації фізичного виховання у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення». Львів, 2007. 20 с.

23. Костюкевич В.М., Перепелиця О.А., Гудима С.А., Поліщук В.М. Теорія і методика викладання футболу: навчальний посібник. 2-е вид. Київ: КНТ. 2017. 310 с.

24. Костюкевич В.М., Шевчик Л.М., Сокольвак О.Г. Метрологічний контроль у фізичному вихованні та спорті. Вінниця: Тов «Ніоан-лтд», 2015. 256 с.

25. Коханець П. П. Контроль показників фізичної і технічної підготовленості футзалістів 11-12 років у річному циклі підготовки. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки.* 2018. Вип. 152 (1). С.180-183.
26. Крапівіна К. О. Нетрадиційний підхід до традиційної фізичної культури / К. О. Крапівіна, О. В. Мусієнко. Львів : Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. 300 с.
27. Круцевич Т. Ю. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків та молоді : навч. посіб. / Т. Ю. Круцевич, М. І. Воройов, Г. В. Безверхня. Київ: Олімп. літ-ра, 2011. 224 с.
28. Куц О. Невирішені проблеми фізичного виховання школярів на перехресті віків. *Теорія і методика фіз. виховання і спорту.* 2002. № 2–3. С. 14–15.
29. Лебедев С.І. Зміни психофізіологічних показників футболістів у 10–12 років під впливом вправ за програмою ДЮСШ. *Спортивні ігри.* 2015. № 11. С. 97–101.
30. Лебедев С.І., Тюрін О.Ю. Вплив тренувального процесу за програмою дитячо-юнацької середньої школи на психофізіологічні якості футболістів 10–12 років. *Слобожанський науково-спортивний вісник.* 2016. № 1 (51). С. 38–42.
31. Леонов О. З. Виховання фізичної культури школярів засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді.* 2010. № 1 (14). С. 212–220.
32. Лисенко О. М. Фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі дня. *Фізичне виховання в школах України.* 2008. № 3. С. 21–23.
33. Мазін В. М. Організація виховного процесу у дитячо-юнацьких спортивних школах (теоретико-методичний аспект): монографія. Запоріжжя: ЗНТУ, 2015. 468 с.
34. Мазін В.М. Характеристика наукових підходів до виховання дітей та підлітків у дитячо-юнацьких спортивних школах. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2013. № 6. С. 30-

35.

35. Максименко І. Г. Міні-футбол: дослідження показників структури фізичної підготовленості 11–14-річних гравців. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : наук. монографія / За ред. проф. Єрмакова С. С. Харків, 2007. № 8. С. 85–88.

36. Марущак М. О. Взаємозв'язок показників фізичного стану та спеціальної рухової підготовленості учнів основної школи в процесі навчання футболу. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка*. Серія: педагогічні науки, фізичне виховання та спорт. Вип. 147. Т.1. Чернігів, 2017. С.155–159.

37. Марущак М. О. Використання комп'ютерного програмного забезпечення для оцінювання навчальних досягнень учнів 5-9 класів на уроках фізичної культури в процесі навчання футболу. *Гірська школа Українських Карпат*. № 16. Івано-Франківськ, 2017. С. 107–112.

38. Марущак М. О. Модель організації та здійснення оцінювання успішності учнів основної школи в процесі навчання футболу / М. О. Марущак. *Молодь і ринок*. № 9 (152). Дрогобич, 2017. С.151-158.

39. Марущак М. О. Організаційно-методичні умови здійснення оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи в процесі навчання футболу. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія: педагогічні науки. Вип. 2. Бердянськ, 2017. С. 114–120.

40. Марущак М. О. Теоретичні та методологічні основи оцінювання навчальних досягнень учнів основної школи на уроках фізичної культури в процесі занять футболом. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Вип. 3К 2 (71). Київ, 2016. С.194–198.

41. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів : монографія / Н. В. Москаленко. Дніпропетровськ : Інновація, 2007. 252 с.

42. Мулик К. В. Методична система використання спортивно-оздоровчого туризму в процесі фізичного виховання школярів і студентів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Катерина Віталіївна Мулик;

Чернігів. нац. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка. Чернігів, 2016. 40 с.

43. Мулик К. В. Рівень загальної витривалості дітей, які займаються різними видами спортивного туризму. Основи побудови тренувального процесу в циклічних видах спорту, 2017. С. 167–171.

44. Мулик В.В., Крайник Я.Б. Кількісні характеристики рухових дій юних футболістів під час змагальної діяльності на етапі попередньо-базової підготовки. Спортивні ігри. 2019. №4 (14). С. 48–57.

45. Ніколаєнко В.В. Система багаторічної підготовки футболістів до досягнення вищої спортивної майстерності: автореф. дис... докт. наук з фіз. вих. і спорту: 24.00.01. Національний ун-т фізичного виховання і спорту. Київ. 2015 41 с.

46. Носко М. О. Теоретичні та методичні основи формування рухової функції у молоді під час занять фізичною культурою та спортом: автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09 / Микола Олексійович Носко; Чернігів. держ. пед. ун-т імені Т. Г. Шевченка. Київ, 2003. 53 с.

47. Овчаренко С. В. Планування навчально-тренувального процесу футболістів-інвалідів з наслідками дитячого церебрального паралічу в річному циклі підготовки: автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24.00.01 / Сергій Валентинович Овчаренко. Київ, 2005. 23 с.

48. Осіпцов А. В. Виховний потенціал професійно-прикладної фізичної підготовки у формуванні ціннісних орієнтацій учнівської молоді. *Вісник Чернігівського педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Фізичне виховання та спорт. Чернігів: ЧДПУ імені Т.Г. Шевченка, 2017. Вип. 147. Т. 1. С. 329–337.

49. Перевозник В.І. Динаміка розвитку швидкісних здібностей юних футболістів 12, 13, 14 років. Слобожанський науково-спортивний вісник. 2014. № 4 (42). С. 50–53.

50. Петренко С. І. Вплив навчально-тренувального процесу на підготовленість 12 – 14-річних футболістів з різним рівнем біологічного розвитку: автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24,00,01 / Сергій Іванович Петренко. Харків, 2009. 24 с.

51. Про систему організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи в дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та позашкільних навчальних закладах : наказ МОН України від 21.07.03 № 486. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0903-03#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
52. Саїнчук М. М. Формування ціннісних орієнтацій в сфері фізичної культури і спорту учнів старших класів у процесі фізичного виховання : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і сп. : 24.00.02 / Микола Миколайович Саїнчук. Київ, 2012. 24 с.
53. Салман Х. Р. Оздоровча фізична культура хлопчиків 12–14 років у позаурочний час : автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24.00.01 / Хані Руміє Салман . Харків, 2006. 20 с.
54. Самер Д. М. С. Комплектування груп початкової підготовки на підставі комплексної оцінки функціональних можливостей юних футболістів 9 – 11 років: автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24.00.01. Київ, 1998. 16 с.
55. Стасюк Р. М., Востоцька І. Ф., Осіпова І. Л. Вплив фізичного виховання на гармонійний розвиток особистості. *Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 3. С. 89–91.
56. Степаненко В. М. Морфофункціональна та психофізіологічна обумовленість ефективності захисних дій юних футболістів 11–15 років: автореф. дис. ... канд. н. з фіз. вих. та сп. : 24.00.01. Київ, 2007. 23 с.
57. Собко С., Воропай С., Собко Н., Гавришко С. Динаміка показників загальної фізичної підготовленості юних футболістів на етапі базової підготовки. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2015. № 2, (30). С. 160–164.
58. Соломонко В.В. Соломонко О.В., Соломонко А.О. Теоретико-методичні аспекти підготовки футболістів. *Методичний посібник*. Київ: Олімпійська література, 2013. 92 с.
59. Стрикаленко Є.А., Шалар О.Г., Гузар В.М. Ефективність побудови

тренувального процесу футзалістів ФК «Продуксім» в підготовчому періоді. Спортивні ігри, 2020. № 1 (15). С. 44–47.

60. Суровов О. А. Методика інтерактивного навчання спеціальних дисциплін майбутніх вчителів фізичної культури : дис.. ...канд. пед. н. / Олексій Анатолійович Суровов. Харків, 2017. 236 с.

61. Теорія і методика фізичного виховання : підручник для студентів ВНЗ фіз. виховання і спорту : у 2 т. К. : Олімпійська літ., 2008. Т. 1 : Загальні основи теорії і методики фізичного виховання. 392 с.; Т. 2 : Методика фізичного виховання різних груп населення. 368 с.

62. Тіняков А. О. Аналіз можливостей юнацького спорту як соціальної системи у вихованні моральних якостей особистості. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2010. № 3. С. 66-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tipuss_2010_3_11 (дата звернення: 17.11.2025).

63. Фізичне виховання підлітків у позакласній роботі загальноосвітніх навчальних закладів : навч.-метод. посіб. / Ю. Є. Докукіна, Г. А. Коломощ, М. В. Тимчик. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 172 с.

64. Холодний О. Деякі аспекти вдосконалення процесу фізкультурної освіти школярів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2010. № 1. С. 121–123.

65. Холодний О. Формування здорового способу життя у середовищі дітей та молоді як основна передумова розвитку здорового суспільства у майбутньому. *Вісник Луганського Національного університету імені Тараса Шевченка*. 2010. № 17 (204). С. 306–311.

66. Шаленко В.В., Перцухов А.А. Динаміка рухових здібностей футболістів 12–15 років. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2010. № 12. С. 160–162.

67. Шамардіна Г. М. Основи теорії та методики фізичного виховання. Дніпропетровськ : Дріант, 2007. 486 с.

68. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів. Тернопіль : Навч. книга. Богдан, Ч. 1. 2007. 272 с.

69. Школа О. М. Валеологізація фізкультурної освіти учнівської молоді /

О. М. Школа, Д. В. Пятницька, О. В. Кабацька. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Педагогічні науки: наук. видання. Старобільськ : ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. № 4 (301). С. 173–181.

70. Bangsbo J. Soccer system and strategies/ J.Bangsbo. Human Kinetic, 2000. 144 p.

71. Developing football for everyone: National Game Strategy 2011–15. The Football Association. London, 2011. 30 p.

72. Matkovich M. Elite soccer drills: 82 advanced drills for individual and team play / M. Matkovich, J. Davis. – Human Kinetics Publishers. – 2009. – 184 p.

73. Zatsiorsky V., Kraemer J.W., Fry C.A. Science and Practice of Strength Training. USA: Human Kinetics, 2020. 344 p.

ДОДАТОК А

Результати & Турнірна таблиця: чемпіонат Одеської області серед юнаків 2022-23 (U-14)

#	Команда	И	В	Н	П	М	+/-	О
1 · (1)	 Ильичевец	8	7	0	1	44:7	37	21
2 · (2)	 Локомотив	9	6	1	2	31:16	15	19
3 · (4)	 ДЮСШ Роздільна	8	3	2	3	27:35	-8	11
4 · (3)	 СКА-Центр	7	2	0	5	23:18	5	6
5 · (5)	 ДЮСШ-11 Одеса	6	1	1	4	11:43	-32	4
6 · (6)	 ДЮСШ Роздільна 2	6	1	0	5	10:27	-17	3

Результати & Турнірна таблиця: чемпіонат Одеси 2023-2024

#	Команда	Форма	І	В	Н	П	М'ячі	+/-	Очки
1 · (1)	 КК ПОРТО-ФРАНКО		5	4	0	1	14:13	1	12
2 · (2)	 Чорне море ПСВ		5	3	1	1	26:15	11	10
3 · (3)	 КП ТМО		5	3	1	1	22:20	2	10
4 · (4)	 Btex		5	3	0	2	22:16	6	9
5 · (5)	 Tyre Expert		5	2	0	3	22:19	3	6
6 · (6)	 BLACKSEAPSV (U-17)		4	1	0	3	13:16	-3	3
7 · (7)	 ТЕХНОГОЛД		3	1	0	2	11:14	-3	3
8 · (8)	 Пальміра		4	0	0	4	9:26	-17	0

Вилучено з <https://futsal.odessa.ua/component/joomleague/resultsranking/68-chempionat-odesi-2023-2024/0/0/0/0/0.html>